

**A TÖRTÉNELEMTANÁROK EGYLETE
TANKÖNYVELEMZŐ MŰHELYÉNEK
RÉSZLETES KRITIKÁJA**

**AZ OFI KÍSÉRLETI TANKÖNYVEK
TÖRTÉNELEM 10. CÍMŰ KÖTETÉRŐL,
A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ DIGITÁLIS
TANANYAGRÓL ÉS MUNKAFÜZETRŐL**

2016. MÁRCIUS

A TÖRTÉNELEMTANÁROK EGYLETE TANKÖNYVELEMZŐ MŰHELYÉNEK

RÉSZLETES KRITIKÁJA

**AZ OFI KÍSÉRLETI TANKÖNYVEK TÖRTÉNELEM 10. CÍMŰ KÖTETÉRŐL,
A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ DIGITÁLIS TANANYAGRÓL ÉS MUNKAFÜZETRŐL**

A műhely tagjaiként az elemzés készítői: BARACS NÓRA, ENGEL MÁRIA, FARKAS JUDIT, HIDAS GÁBOR, KARDOS ÉVA, KOVÁCS ZOLTÁN, LÓRINC LÁSZLÓ, PERAGOVICS FERENC, REPÁRSZKY ILDIKÓ

SZERKESZTETTE: BARACS NÓRA

AZ ELEMZÉS A NYÍLT TÁRSADALOM ALAPÍTVÁNYOK TÁMOGATÁSÁVAL
KÉSZÜLT.

KÉSZÜLT: 2016. MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	5
I. A tankönyv tananyaga egyes esetekben nem felel meg napjaink történettudományos nézeteinek.....	7
A Habsburgok megítélése elfogult	7
Korszerűtlen a Bocskai-kép.....	8
Rosszak az országhatárok Magyarország XVIII-XIX. századi térképein.....	8
Pontatlan történelmi leírásokkal találkozunk a diák	9
Eszmék – általunk átdolgozásra ítélt – bemutatása a könyvben	10
Zavar van a kormányzati formák megnevezésében	12
II. Szemléltető eszközök, avagy a tankönyv	14
tanulást-tanítást nehezítő didaktikai elemei	14
A sok hibát tartalmazó ábrákról	14
A félreértelmezhető családfákról	15
Diagramokról, táblázatokról, kronológiákról.....	16
A hibás térképekről	17
A KELETKEZÉSI DÁTUM NÉLKÜLI, GONDOLKODTATÁSRA, MEGFIGYELÉSRE	18
ALIG ALKALMAS KÉPEKRŐL	18
III. Problémás tananyagelemek	21
A Rá@dásról	21
Lehangoló ráhangolók.....	22
Helytelenül társított kérdések, feladatok	22
Meggondolhatatlan feladatok	23
Összegző problémák	24
Összefoglalók	24
Problémás projektmunkák.....	25
Mozaikban elaprózott tananyagelemek	25
IV. A Tankönyv aránytalansága, hiányosságai	26
Összefüggések, fogalomhasználat és nyelvezet	27
Kohézió	27
Téves vagy pontatlan összefüggések.....	27
Elmaradó vagy hiányos összefüggések	28
Szakmailag pontatlan vagy hiányos mondatok, gondolatok	28
Fogalmak.....	29
Ellentmondásosan vagy tévesen magyarázott fogalmak, szakkifejezések.....	29
Használt, de nem magyarázott fogalmak	29
Csak utólag – a többedik előfordulásnál – értelmezett fogalmak	29
Főlegesen használt és tévesen megmagyarázott fogalom.....	30

Topográfiai fogalmak, amelyeknél a helymegjelölés pontatlan vagy következetlen.....	30
A tankönyv nyelvezete	30
Elütések, helyesírási, nyelvhelyességi problémák és szerencsétlen megfogalmazások..	30
A tanulást nehezítő zárójel, avagy lényegi információk zárójelben való közlése	30
Fogalmak következetlen használata	31
Az érettségihez hasonlóan inkább magázzák a diákokat!	31
A nevek eredeti formájának hiányáról	31
Az idegen szavak/nevek kiejtésének következetlen megadásáról.....	31
Az utasítások pontatlanságáról.....	32
Régiók kérdésköre.....	32
Európai régiók	32
Európán kívüli civilizációk	33
Vallási régiók, vallási csoportok megjelenítése	33
A tankönyv és az egyes leckék szerkezete, átláthatósága, tanulhatósága	34
A tankönyv szerkezete	34
A leckék belső tagolása olykor teljesen kaotikus.....	35
Bekezdések kohéziós problémái	35
A középiskolai követelményeknek való megfelelés	36
Megjelennek-e és kifejtettek-e a kerettantervben megjelenő elvárások?.....	36
Megfelelő-e a tankönyvben megjelenő, a kerettantervi minimumon túli adatok mennyisége?	38
Fel lehet-e készülni a tankönyv segítségével az érettségi vizsgára?	38
Hogyan kapcsolódik össze a tankönyvi tananyag más tantárgyakkal, illetve az általános iskolában tanultakkal?	39
Általános metodikai és tanulás módszertani problémák	40
Tanulás a tankönyvvel.....	40
A Történelem Munkafüzet 9-10. használhatóságának kérdései.....	42
Problémák az OFI kísérleti középiskolai atlasz tízedik évfolyam anyagához tartozó térképekkel	43
Nehezen olvashatók, kereshetők a térképek.....	43
Tartalmi és szerkesztési hibákban is bővelkednek a korszakot tárgyaló térképek.....	43
Kimaradtak az atlaszból olyan témák, amelyek a tankönyvben szerepelnek.....	44
A tankönyv és az atlasz térképei tartalmilag több esetben is eltérnek egymástól.....	44
Konklúzió	45
Felhasznált szakirodalom	48

BEVEZETŐ

A kísérleti jelzővel ellátott 10. évfolyam számára írt OFI-s történelem tankönyv írását, szerkesztését, majd az átdolgozás minőségét nagyban befolyásolta a rendelkezésre álló kevés idő, és az a megfelelési kényszer, ami a kerettantervi előírásokból (1490-1849 közti tananyag heti két órában) adódik.

A kipróbálás időszakában a beérkező tanári munkanaplók vagy más bírálatok hatására¹ csak a legproblémásabb térképek és néhány bekezdés átdolgozására került sor. A tanári észrevételekről, tapasztalatokról nem tudtunk semmit a bírálatunk készítésekor, mert az OFI a kutatás teljes dokumentációját 2016. májusáig² nem hozta nyilvánosságra. Így a kutatásban közölt adatokra a konklúzió után, a Postscriptumban reagáltunk.

A kísérleti tankönyv hibáira, pontatlanságaira, szakmai, didaktikai tévedéseire azért vetül nagy figyelem, mert egy egyedülként pienesztálra emelendő állami tankönyvtől joggal várja/várná el tanár, diák, szülő egyaránt, hogy tanulóbarát és mindenféle szempontból korrekt legyen. Ez a tankönyv nem ilyen.

A 10. évfolyamos tankönyv elemzésekor szembesülhettünk azzal, hogy több probléma, nehézség ugyanúgy megtalálható ebben a kötetben, mint a 9. évfolyam számára írtban.³ Ennek a tankönyvnek sincs szerzője, Borhegyi Péter neve „tananyagfejlesztőként” szerepel és csak a szennycímlapon, így világossá vált: ezt a tankönyvet sem megírták, hanem „összefejlesztették”.⁴

Erről a könyvről már egy gyors áttekintés alapján is megállapítható, hogy - a 9. évfolyamoshoz hasonlóan - a korábbi kiadók tankönyveihez képest tartalmában, módszertanában, koncepciójában, forrásanyagában, felépítésében nem ad újat, azt tapasztaljuk, hogy digitális kapcsolódási pontjainak létrehozása, működtetése épp csak elkezdődött.

¹ Meglepő módon még Dr. Pálffy Géának, a könyv tudományos szakmai lektorának közismert álláspontja is csak a javított változatban tükröződik Zrínyi Miklóssal kapcsolatban. Az első kiadásban még – a szocialista korszak ránk maradt szemléletének megfelelően – Zrínyi szinte egymaga harcolt a török ellen, „önálló magyar politikában” gondolkodott (79-80. oldal), valójában Zrínyi a császári hadvezetés és politika fontos embere volt.

² 2016. március 30-ig, a bírálatunk rövidített változatának nyilvánosságra hozataláig semmit nem találtunk a honlapjukon.

³ Ez a kritika folytatása az alábbi munkának: A TTE Tankönyvelemző Műhelyének kritikája a Kísérleti Tankönyvek Történelem 9. című kötetéről, a hozzá kapcsolódó digitális tananyagról és Munkafüzetéről: http://www.tte.hu/media/dokumentumok/9_Kiserletikritika_vegleges.pdf

Ennek rövidített változata:

http://tte.hu/media/dokumentumok/tk9_r%C3%83%C2%B6vidkritika_vegleges.pdf

⁴ „Paksa Rudolf – megadva a kellő alaphangot – a beszélgetés elején világossá tette, hogy nem tankönyvszerzőként van jelen, hiszen az új tankönyveknek már nincsenek a hagyományos értelemben vett szerzői. A mostani rendszerben a szakemberek különféle anyagokat adnak le, amelyeket aztán a szerkesztők illesztenek össze. Mivel a leadott szövegek így nyerik el tankönyvként a végső formájukat, végül nem egy-egy szerző által jóváhagyott elbeszélés kerül nyomtatásba.” Fekete Bálint-Pettinger-Szalma Vendel: Megújul(t)-e a történelemtanár eszköztára? 2015. 04. 02. <http://ujkor.hu/content/megujult-e-tortenelemtanar-eszkoztara-0>

Elemzésünk az első, javított, 2015-ös kiadású, kézbe vehető könyvön alapul.⁵ Feltehetőleg készül a 2. javított változat, mert néhány helyen az NKP oldalán ehhez képest már változásokat tapasztaltunk, így pl. a 152. oldalra (bár kontextusában rossz bekezdés végére) már bekerült egy mondat a hazai cigányságról.

Részletes elemzésünkkor leginkább az alábbi szempontokra kerestük a választ:

- **Az önálló tanulást a könyv mennyire biztosítja?**
- **Az érettségire való felkészülés/felkészítés a tankönyv használatával mennyire megoldott?**
- **A kerettantervi követelmények teljesítése a könyv használatával mennyire biztosított? Állítanak-e jelentős többlet elvárásokat a diákok elé a kerettantervhez képest?**
- **Vannak-e a könyvben didaktikai megújulásra való törekvések, és azoknak milyen a hatékonyságuk?**
- **Mennyiben tekinthető korszerűnek történelmi, térképészeti, társadalomtudományi, ill. neveléstudományi szempontból, vannak-e benne szakmailag problémás anyagrészek?**
- **Van-e olyan történelmi esemény, összefüggés, aminek kimaradása problémát okoz? Maradt-e ki valami nagyon fontos a könyvből?**

⁵ Háromféle elérési útvonal létezik a tankönyvekhez interneten. Jelenleg a javasolt az NKP, de itt még nem minden elérhető, pl. hiányzik a könyv Útmutatója <https://player.nkp.hu/play/60710/false/undefined>. Az OFI oldalán: a 10-esből az egyik a javított verzió: http://etananyag.ofi.hu/uploads/learning_objects/1729/uncompressed/#154/z, a másik a nem javított, 2014. évi verzió: http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/tori10_web.pdf

Bírálatunk elején azokat a problémákat vesszük számba, amelyek didaktikai vagy más szakmai szempontból a legjobban akadályozzák, nehezítik az oktatás-nevelés folyamatát.

I. A TANKÖNYV TANANYAGA EGYES ESETEKBEN NEM FELEL MEG NAPJAINK TÖRTÉNETTUDOMÁNYOS NÉZETEINEK

A tankönyv alkotóinak hangsúlyozott célja volt,⁶ hogy a történettudomány jelenleg elfogadott tudására építsék a tankönyvet, azonban találtunk több, ma már korszerűtlennek tekinthető interpretációt és meggyökeresedett tévhitet is, amelyeken a történettudomány már túllépett.

A HABSBERGOK MEGÍTÉLÉSE ELFOGULT

A tankönyv néhány ponton eltávolodik ugyan a régi „kurucos” nézőponttól, ami fontos és üdvözlendő, de még mindig nagyon erős benne az elfogultság a Habsburg politikával szemben, és a Bécs ellen fegyvert fogók mellett.

Szintén régi szellemben tárgyalja Zrínyi Miklóst, aki ebben a beállításban is magányos harcos a törökkel és Béccsel szemben egyaránt, jóllehet a császári kormányzat egyik legbefolyásosabb politikusa volt, aki 1663-64-ben sem egyedül háborúzott.

Ezek szellemében kerüli ki a csak pozitív összefüggésben tárgyalt Thököly Imre kártékony török-szövetséges politikájának megemléztetését (1683-1691) is.

Talán ezzel a hozzáállással is magyarázható, hogy az I. Lipótról publikált kép címének fele „lemaradt”: ebből tudhatnánk meg ugyanis, hogy a király színpadi jelmezben látható, ami árnyalhatná a groteszk piros ajakfestés és a paradicsommadár szerű öltözék által felkeltett ellenszenvet.

Követi a könyv azt a torzító magyar hagyományt is, hogy a 17. század végének legjelentősebb törökellenes politikusának és hadvezérének, a magyar történelem alakulására akkoriban egyedülálló mértékű pozitív hatást gyakorló Lotharingiai Károlyt épp csak futólag említi.

II. József esetében már a 34. lecke címe is tendenciózus; „felvilágosult zsarnokság”, és az egész leckében úgy kezelik az uralkodót, mintha cél nélkül, csak a magyarok bosszantására hozta volna rendeleteit, csak azért, hogy a rendi „érdekvédelem” ellen fellépjen. Alig esik szó az egységállami törekvésekről, mint célkitűzésről. Hiányzik a nyelvrendelet valódi célja és a nemesi adóztatásra tett kísérlet bemutatása is. A türelmi rendelettel viszont kétszer is foglalkoznak, érthetetlen, miért ebből próbálják levezetni a jozefinizmust.

V. Ferdinándról is azt olvashatjuk, hogy „gyengeelméjű uralkodó” - napjainkban már árnyaltabb az ő megítélése is.

⁶ Kolozsi 2015, Ónody-Molnár 2015

KORSZERŰTLEN A BOCSKAI-KÉP

Érdekes beállításokkal találkozunk a tankönyv „A Bocskai-felkelés” című rész fejezetében is, ahol ezt olvassuk: „Az oszmánok igyekeztek kihasználni a felkelést, és⁷ a török vazallusságot jelképező koronát küldtek Bocskainak. Noha a koronát nem utasíthatta vissza, de azt ajándéknak bemutatva igyekezett kompromisszumot keresni a Habsburgokkal.”(69. o.) Majd a javított változatban: „Az oszmánok igyekeztek kihasználni a felkelést, Bocskai kérésére koronát küldtek neki. Bocskai azonban ajándékként vette át a koronát, és igyekezett kompromisszumot keresni a Habsburgokkal.”(69. o.)

A tankönyv változtatott szövege már leszögezi, hogy a koronát maga Bocskai kérte. De az „ajándéknak bemutatni”, és ajándékként átvenni kifejezések közt nincs lényegi különbség. Maradt tehát az a széles körben elterjedt, színvonalas szakkönyvekben is olvasható – téves – verzió, hogy Bocskai a koronát csak ajándéknak tekinti, nem koronának. A diák egyik verzióból sem fogja megérteni, hogy a felségjelvény⁸ „ajándékozást” a Bocskai által is szorgalmazott korabeli propaganda viszi be a köztudatba.

Az újabb kutatások szerint Bocskai már 1604 márciusában (tehát jó fél évvel a várai ellen indított akciók előtt) titkos tárgyalásokat folytatott az oszmán főméltóságokkal. Ez a motívum nem került be a tankönyvbe, sőt, a tankönyvi szövegösszefüggésből - tévesen - az körvonalazódik, hogy a Habsburg-párti, törökellenes fordulat fő támogatója az ellene felhozott koholt vádak következményeként lett a törökkel szövetkező.

Ezek nem lényegtelen kérdések, hiszen a fentiekből következik, hogy Bocskait nem lehet a magyar függetlenség harcosaként bemutatni.⁹

A Bocskai-felkelés okai

A Bocskai-felkelés - a történészek szerint meghaladott - „szabadságharcos” beállítását erősíti az infografika (69. o.), „a felkelés okai között elsőként szereplő „rendi sérelmek” fogalmat egy mai nemzeti zászló szimbolizálja, jóllehet akkor ilyen nemzeti trikolor éppúgy nem létezett, ahogy a rendi sérelmek miatt kirobbant harc sem a nemzeti függetlenséget célozta. Ez szokatlan anakronizmus egy

történelemkönyvben, és mint vizuális elem, akár szuggesztívebb is lehet, mint a széles körben elterjedt, „szabadságharc” megjelölés”¹⁰

ROSSZAK AZ ORSZÁGHATÁROK MAGYARORSZÁG XVIII-XIX. SZÁZADI TÉRKÉPEIN

⁷ Törölve a javított kiadású könyvből

⁸ A Bocskai-koronához betoldott szövegben „felségjelvény” szerepel, ez gondoljuk, felségjelvény lenne

⁹ Pálffy Géza: Bocskai-szobrot a Március 15. térre? <http://bit.do/bocskaikorona> 2015. január 1.

¹⁰ Lőrinc László: Min alapszik? - Tankönyveink és Bocskai:

http://tenyleg.com/index.php?action=recordView&type=places&category_id=3115&id=1046045

A Trianon előtti országhatárokat történelmietlenül már a Rákóczi-szabadságharc utáni korszakra vonatkoztatva is rendszeresen használják, pedig ez csak 1867-től egyezik minden határvonalon a könyvben ábrázolttal. Még akkor is a Magyar Korona országainak külső határait használja, ha ezzel a saját maga által feltett kérdés megválaszolását

lehetetleníti el. Ugyanis a 179. oldali térképhez kapcsolódó feladat: „*Idézzük fel, mely országrészek tartoztak közvetlenül Bécs alá!*” - kérdés nem összeegyeztethető a térképpel, mert ott ezeknek a területeknek ugyan van külön neve vagy színe, de a határrajz az ország területeként ábrázolja őket. Nagy-Magyarország formát találunk a 146. 148. 151. 192. oldalon. A 187. oldalon a térkép címe „*Magyarország gazdasága a reformkorban*”. Erdély azonban nem volt része Magyarországnak ebben a korban! A különállást a térkép nem mutatja, sőt az ország szerves részeként jelzi a területet. A diákok számára így érthetlenné válik „*A külkereskedelmi kapcsolatok alakulása*” című diagramon Erdély és Bánát önálló szerepeltetése is.

Ez a fajta – téves – határvonal ábrázolás megfosztja a tanítványainkat attól, hogy megértsék például a márciusi ifjak egyik követelését; Uniót! Amit 1848-ban mindenki értett, hogy Uniót Erdéllyel! Jelentéktelenné teszi, hogy az Áprilisi törvényekben leszögezhettek ennek megvalósulását. A Kiegyezés pozitívumai közé sem fogja beleérezni a diák, hogy 150 éves (más szempontból 350 éves) vágy vált valósággá, területileg egységes lett az ország.

PONTATLAN TÖRTÉNELMI LEÍRÁSOKKAL TALÁLKOZIK A DIÁK

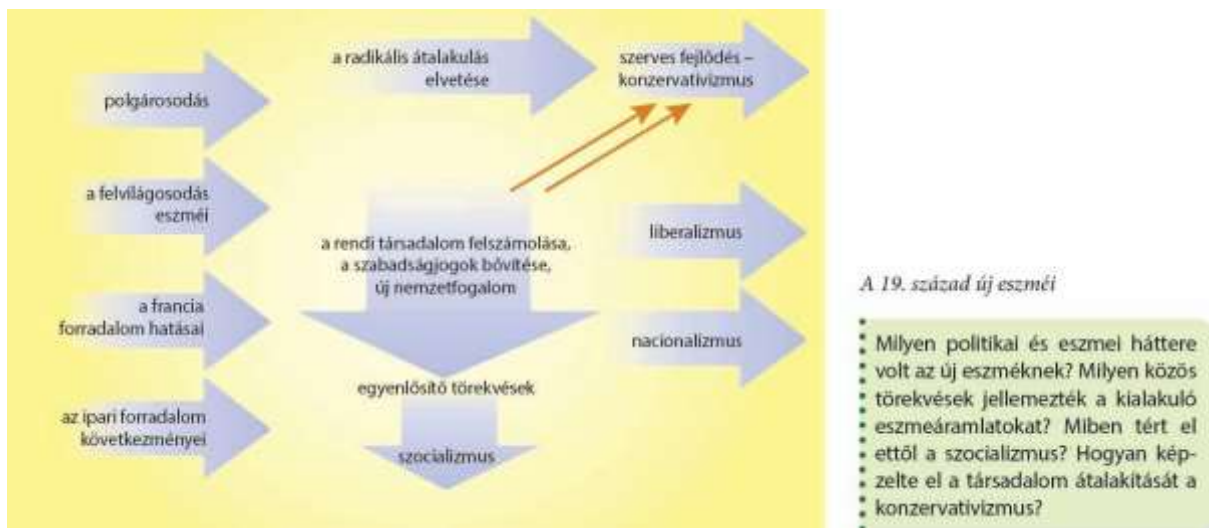
A tankönyvben több olyan megfogalmazással találkozunk, amely nem felel meg a történelmileg korrekt elvárásnak. Ezek közül néhányat kiemeltünk, a többit az [1. sz. mellékletben](#) közöljük.

Szakmai pontosításra szorul a tankönyv szövege a 14. oldalon, mert az ott leírtakkal ellentétben nem Kálvin János végeztette ki Genfben Szervét Mihályt (bár a halálbüntetéssel egyetértett), sőt, Kálvin nem is volt tagja a tanácsnak, amely ezt megtette, és előre szólott Szervétnek, hogy nem kellene Genfbe jönnie.

A Giordano Brunóról szóló kitétel, pláne az adott szövegkörnyezetben (Galilei, Kepler, Newton) félrevezető. („*Így vált Bruno természetfilozófus a tudomány mártírjává: a világegyetem végtelenségét hirdető tanaiért máglyán megégették (1600).*” 43. old.) Ő nem olyan értelemben vett természettudós volt, mint a többiek, nem figyelt meg, nem számolt és nem kísérletezett. Elsősorban nem is valamiféle tudományos eredmény miatt ítélték el, hanem eretnekségnek számító misztikus, a mágia hagyományaira építő, spekulatív platonista filozófiai rendszere miatt, mely ugyanakkor számos ponton valóban egybecsengett az új tudományos következtetésekkel. Ezeknek csak egy részleme volt, hogy a világegyetem végtelen, és Isten minden szegletében jelen van, vagyis a panteizmus, de elutasította Krisztus megtestesülését is, hitt a lélekvándorlásban, megkülönböztette a teremtő világszellemet a gondviselő Istentől, vagyis a keresztény tanítások alapjait vonta kétségbe, filozófiai alapon. Bruno gondolatrendszere és szerepe annyira nehezen magyarázható a mai kamaszoknak, hogy az amúgy is lerövidített kora újkor tárgyalásából nyugodtan ki lehetne hagyni.

Téves a tankönyv 21. oldalán, hogy „A korona legnagyobb üzletének a kalózok támogatása bizonyult. A kalózok (például Drake, Hawkins) gyakorlatilag a királynő szolgálatában álltak, a rabolt kincs egy részét a kincstárnak szolgáltatották be.” Drake és Hawkins kalóznak való titulálása elég szerencsétlen, mert csak a spanyolok álláspontját tükrözi, az angolok nemzeti hősként ünnepelték. Az angol hajósok jelentős pozíciókat töltöttek be, (Drake-et lovaggá ütötték, amikor másodikként körülhajózta a Földet), és gyakorlatilag hadüzenet nélküli háborút folytattak a spanyolok ellen. Így a következő mondat is cáfolatot kíván: „1588-ban a spanyol Nagy Armada az angol kalózhajók támadásai és a tengeri viharok következtében szinte teljesen megsemmisült”. Valójában angol hajók és nem angol kalózhajók! Ekkor szó sem volt kalózkodásról. Drake szabályos csatában támadta meg az Armada hajóit pl. Calaisnál.

ESZMÉK – ÁLTALUNK ÁTDOLGOZÁSRA ÍTÉLT – BEMUTATÁSA A KÖNYVBEN

„A 19. század uralkodói eszméi” lecke (136-139. oldal) ideológiailag tendenciózus, mert démonizál egy csak 1848 után jelentőssé váló mozgalmat, a marxizmust, másrésről pedig félreérthetően és negatívnak beállítva tárgyalja a korban fontos liberalizmust. „Az új eszmék megjelenése” című részfejezetbe rejtve (Metternich titkosrendőrségének és cenzúrahivatalának bemutatása után) tárgyalják a liberalizmust anélkül, hogy a rész címben megjelenne, mint a nacionalizmus, a konzervativizmus és a marxizmus.

„A liberalizmus politikai áramlata a szabadságeszme megszületését tűzte ki célul a 19. század első felében.” – mondat szerkesztőitől megkérdeznénk, hogy miként elemzik akkor a francia forradalom hármasszavát, vagy korábban az amerikai függetlenségi háborút, netán a tankönyv 27. oldalát, ahol már 1689 kapcsán írtak a „liberális elveket valló (whig) mozgalomról, és egyébként is miként lehet bármilyen eszme megszületését célul kitűzni? A tankönyvből az sem válik érthetővé, a liberálisok hogyan „vázolták fel az általuk elképzelt polgári állam működését”. A lényeg itt is zárójelbe került, mintha mellékesek lennének az egyéni szabadságjogok; „(a tulajdonhoz való jog, a szólás- és véleménynyilvánítási szabadság, a vallásszabadság)”. Majd jön néhány zavaros és követhetetlen mondat a jakobinus diktatúra tapasztalatairól, amiből az sem derül ki, hogy a jakobinus politika folytatójának vagy tagadójának tartja-e a könyv a liberálisokat, pedig valójában a francia forradalmat 1792-ig domináló liberálisok a jakobinusok ellenfelei és áldozatai voltak. A szöveg olvasásakor az a benyomásunk keletkezik, hogy a liberálisok célja 1848 előtt a

választójog leszűkítése volt. A liberálisok még egy forrásnyi Milltől vagy Alexis de Tocqueville-től származó idézetet sem érdemelnek ki, csak egy névtelen szócikk (a demokráciáról az 1834-es Staatslexikonból) alatti kérdésekben bukkannak fel. Ráadásul ez a forrás a kérdéseivel együtt kifejezetten nehezíti a korabeli liberalizmus megértését. Összegzésül a tankönyvi szöveg alapján az iskolai tábla képe így nézne ki: liberalizmus = eltorzult demokrácia, ahol szűkíteni akarják a választójogot – mindez történelmietlen és messze van egy előítéletmentes nézőponttól.

A következő részfejezetben a nacionalizmust a konzervativizmussal említik közös alcímbe, ami azt sugallja, e kettő szorosan összetartozik. Pedig a konzervatívok a XIX. században nem voltak nacionalisták, hanem éppen ellenkezőleg, többségükben a népszuverenitástól teljesen idegen abszolút monarchia hívei voltak.¹¹ Ez a címben jelzett összekapcsolás később csak megzavarja a diákokat, mert a magyar történelmi részben a liberalizmust a nacionalizmussal – a 19. századi valóságnak megfelelően – a legszorosabb fogalmi egységben tárgyalják, hazánkban a törésvonal a nemzeti liberálisok és a konzervatívok közt húzódott. A könyvszerkesztők a konzervativizmus és nacionalizmus részfejezetben megemlítik, de nem magyarázzák el a szerves fejlődés kifejezést.

Nem egyenlő súllyal jelennek meg az eszmék a lecke kifejtésben, de a preferáltakat is fölöttébb hiányosan ábrázolják, a nacionalistákról csak egy bekezdés szól (forrás és idézet nélkül), így elég nehéz dolga lesz nemcsak az érettségizőnek, hanem annak a diáknak is, aki meg akarja válaszolni a lap alján lévő „Összegzés” kérdését: „*Hogyan vélekedtek az egyénről és a közösségről a korabeli politikai áramlatok?*”. A nacionalizmusról szóló 10 sornyi szöveg harmadát elfoglalja az alábbi zárómondat: „*A soknemzetiségű, idegen dinasztiák által irányított birodalmak népei sokszor a másikkal szemben is meghatározzák magukat, és a történelmi gyökereket gyakran hamis színben tüntetik fel.*” Ennek a mondatnak a tartalommal való megtöltése mennyi tanári magyarázatot kíván? Tovább rontja a helyzetet, hogy az ezen mondat mellett kezdődő „*A német és olasz nemzeti egységeszme*” című „*Rá@dás*”, amely tán érthetőbbé tette volna a gondolatot, megint csak nem volt elérhető a digitális tananyagban.

A marxizmus (részfejezetcím) és a proletárdiktatúra bemutatására (Kitekintő olvasmánya) több mint 2 tankönyvi oldalt is szentelnek, miközben a tankönyv által határolt korszakban (1849-ig) épp csak megjelent a Kommunista Kiáltvány (a tankönyvben 14x8cm-es, de olvashatatlan címlap is van róla). A marxizmus történelemszemlélete című ábra ellenére 10. osztályosként megválaszolhatatlan a tankönyvi kérdés: „*Miben tért el a hagyományos történelemszemlélettől a marxizmus?*”

Súlyos probléma, hogy a szocializmus bemutatását csak summás megállapításokkal intézi el a tankönyv, kijelentve, hogy hívei „*egyenlőségen alapuló társadalmat képzeltek el*”, akik szerint „*igazságos társadalmat csak a magántulajdon felszámolásával, a piac és pénzforgalom megszüntetésével, a javak közös elosztásával lehet teremteni*”. Ez a meghatározás koránt sem igaz az összes korabeli szocialista irányzatra.

A csak néhány követővel rendelkező (és csak a tudományos szocializmussal szembeállítva fontossá váló) utópista szocialista irányzat megjelenik - de 2016 januárjában nem elérhető - a „*Rá@dásban*”, a korban fontosabb anarchisták, proudhonisták stb. meg sem lettek említve a leckében.

A részfejezet címe tévesen azt sugallja, hogy a szocializmuson belül nem voltak irányzatok, csak a marxizmus érdemel említést. Ez súlyos torzítás, pláne egy 1848 előtti korszakot tárgyaló könyvben.¹² A problémán nem segít, hogy a „*szemléltető*” ábrában már

¹¹ A tankönyvben idézett Burke erős kivételnek tekinthető.

¹² 1848-ban a marxizmus még jelentéktelen volt, még az 1871-es párizsi kommünben sem játszott szerepet. Így jobb lett volna, ha bemutatását meghagyják a következő kötetre, amely 1848-1945 között tárgyalja a történelmet. Ha valami szól a szocializmus 1848 előtti említése mellett, akkor az éppen az 1848-as párizsi eseménysor, melyet pont a következő leckében taglal a könyv. Ott viszont nem említi, hogy első alkalommal kormányba is

szerepel a szocializmus.¹³ Megoldás az lett volna, ha világossá teszik, hogy az végcél és az eszközök tekintetében igen eltérő szocialista irányzatok léteztek.

További probléma, hogy a főszövegben - egy olyan hosszú bekezdésben, mint amennyit a nacionalizmus bemutatásának szántak - részletesen ecsetelik, mit tettek a marxizmus nevében a 20. században, de véletlenül sem utalva arra, hogy más ideológiák (pl. nacionalizmus) nevében is követtek el embertelenségeket. A Kitekintőben erre az egyoldalú időbeli előrevetésre ráerősítenek, most sem említve, hogy nemcsak a lenini úton járhatnak Marx követői, hanem jelentős volt a szerepük pl. Skandinávia jóléti államainak létrejöttében is.

Összességében az a benyomás keletkezik, hogy a szerzők a mai hazai politikai megosztottságot vetítik vissza majd két évszázaddal korábbra, mégpedig jobboldali nézőpontból: a mérsékelt konzervatív nacionalisták és a tömeggyilkosságokhoz köthető marxisták küzdelme a liberálisok távollétében. Mindezt abban a korban, amikor a nacionalista liberalizmus volt a fő politikai irányzat, nem voltak jelen a marxisták, a konzervatívok javarészt elzárkóztak a haladástól, és szinte egységesen harcoltak a nacionalizmus ellen.

Didaktikai és a történelmi korrektség szempontjából is szükséges e lecke teljes átdolgozása.

ZAVAR VAN A KORMÁNYZATI FORMÁK MEGNEVEZÉSÉBEN

A 24. oldalon a főcím „*A parlamentáris monarchia kialakulását*” ígéri, de magában a főszövegben a kifejezést nemcsak nem definiálják, hanem még csak nem is említik. A vonatkozó részfejezet címében már „*Az alkotmányos monarchia kialakulása*” szerepel (26. o.). Ezt kormányzati forma helyett tévesen államformának nevezi a szöveg, (27. o.) és nem derül ki, hogy a milyen viszonyban van a főcímben írt parlamentáris monarchia fogalmával.¹⁴

- A szöveg ismerteti az új berendezkedést, de nem derül ki, miért nevezik az alcímben alkotmányosnak, és hogy miféle alkotmány van (vagy nincs).
- A Jognyilatkozatról egy olvashatatlan, majdnem negyedoldalmi kézírást mutató képet közölnek, ahelyett, hogy (zöld színnel fontossá nyilvánított) elemezhető forrást adnának, hisz a kerettantervben előírt fogalomról van szó.
- Nem derül ki, hogy egyes ismertetett elemekkel (pl. hogy a győztes párt adja a miniszterelnököt) csak a következő században egészül ki a rendszer.
- A választójog ismertetésénél hiányzik annak közlése, hogy a szavazás nyílt volt.
- Hiányzik annak a bemutatása, hogy ez a hatalommegosztás fokozatosan jött létre, és
 - a tankönyvben bemutatott – demokratikus hiányosságai a későbbiekben kijavíthatók voltak, továbbá, hogy Anglia a parlamentáris monarchiája példává vált.

került a szocializmus híve, Louis Blanc, akinek persze esze ágában sem volt a pénzforgalmat vagy a magántulajdont felszámolni. De kommentár nélkül marad a vörös zászlós kép is. (140. old.)

¹³ „A 19. század uralkodó eszméi” című ábráról elemzésünket [a 2. sz. mellékletben](#) közöljük.

¹⁴ Tovább bonyolítja a diákok dolgát, hogy a „parlamentáris rendszer” fogalma már szerepelt a 21. oldalon, szintén definiálatlanul, de nyilvánvalóan a 15-16. századi rendi monarchiára érve alatta. De mért kéne a parlamentarizmusnak éppen azután kialakulnia, hogy megszűnt?

A 27. oldalon közölt Hogarth-kép nem értelmezhető, ha nem teszik világossá a nyílt választójog bírálatának szándékát, így csupán a parlamenti választás tekintélyének lejárására alkalmas a mű közlése. A kép kicsinysége miatt zsúfolt, nehezen felismerhető, ismét keletkezési évszám és a művész politikai nézőpontjának ismertetése nélkül szerepel, a mű részleteinek megértéséhez egy sor más segítség is kellene. Ilyen méretben közölve, és megválaszolhatatlan kérdésekkel kísérve (pl.: „*Milyen eszközökkel ábrázolja a választást kísérő eseményeket?*”) - csak a diákok frusztrálására jó a kép közlése.

II. SZEMLÉLTETŐ ESZKÖZÖK, AVAGY A TANKÖNYV

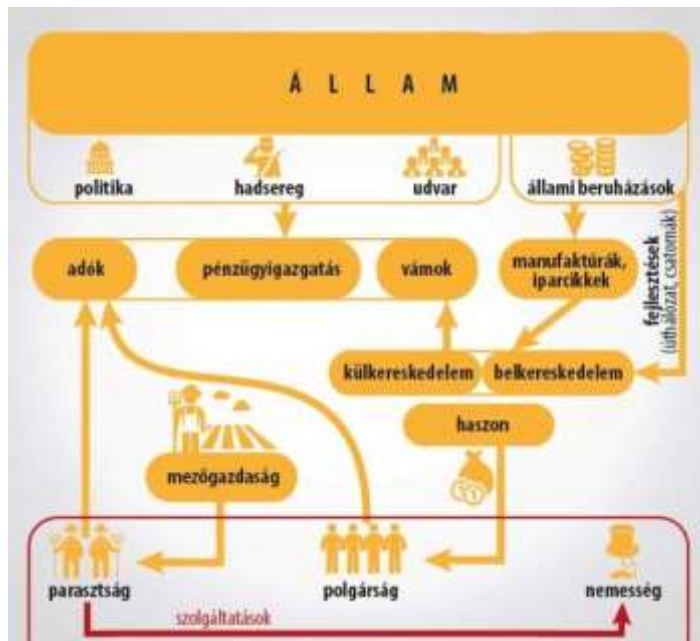
TANULÁST-TANÍTÁST NEHEZÍTŐ DIDAKTIKAI ELEMEI

A SOK HIBÁT TARTALMAZÓ ÁBRÁKRÓL

A tankönyvhöz készült Útmutató szerint „a színes magyarázó ábrák a hozzájuk kapcsolódó kérdésekkel az anyag könnyebb feldolgozását, illetve a kompetenciák fejlesztését szolgálják”.¹⁵ Sajnos nem ezt tapasztaltuk. Az ábrák valóban színesek, de a digitális világ intenzív képi eszköztárához szokott diákszemek számára többségük kifejezetten puritán, egyhangú. A megfogalmazott célkitűzéseket jóindulattal sem érik el.

Az ábrákban előforduló hibákat típusokba sorolva egy táblázatban is összefoglaltuk.¹⁶ Találtunk olyan ábrát is, amelyik 3-4 féle típusú hibát is tartalmaz. A konkrét problémák részletes felsorolására a [4. sz. mellékletben](#) kerül sor. Egy-egy példával azonban itt is kiemeljük a legfontosabb problémákat.

a) A legnagyobb gond, hogy egyes ábrák a bennük lévő **tartalmi hibák miatt** a tankönyvi anyag feldolgozását inkább csak nehezítik; ilyen például „A merkantilista gazdaságpolitika” (33. o.) című ábra,¹⁷ amely 20 szót is tartalmaz, de nincs köztük az export és import, vagy a nemesfém, azaz épp a merkantilizmus lényege hiányzik.

b) Az ábrák egy része olyan tankönyvi tartalmakat igyekszik - rendkívül túlsúlyosan - bemutatni, amelyek nem szerepelnek a főszövegben. Ezek az ábrák az **információdömping miatt riasztóak és értelmezhetetlenek.**

„A Magyar Királyság intézményhálózata” című áttekinthetetlen ábra a 63. oldalon 65 szóból (SIC!) áll.

¹⁵ OFI honlapjáról elérhető a tankönyvhöz készült Útmutató. Az NKP „Eszközcsomagban” és a „Pedagóguskézikönyvben” vagy „nincs, vagy nincs hozzáférese” (a sikeres tanári regisztráció ellenére) a portálon kapott üzenet (2016. február 7.) szerint

¹⁶ [ld. 3. számú melléklet.](#)

¹⁷ NKP honlapján a merkantilizmus hibás ábráját diaként is közzéteszik.

Az egyik legerőteljesebb „Az angol polgárháború időszaka” című ábra (25. o.), ami feldolgozhatatlanul sok adatot, így 40 szót, benne 4 értelmezésre szoruló fogalmat és 10 évszámot tartalmaz. Jelentése van a különböző színű szaggatott keretezéseknek is (ld. Írország).

c) Több ábránál az egyszerű külsín a tartalom túlzó leegyszerűsítésével jár, aminek következtében az ábra elveszti magyarázó funkcióját is. Ilyen a 204. oldali „A Habsburg Birodalom berendezkedése 1848-ban” című ábra, amely egyrészt túlzottan sematikus, másrészt inkább a kiegyezés dualista berendezkedéséhez illene.

d) Funkciótlanná válnak az olyan ábrák, amelyek sem kiemelésekkel, sem formai, sem grafikai elemekkel nem segítenek a diákoknak az értelmezésben vagy lényegkiemelésben. Ilyen pl. „A felszabadítás következményei” (85. o.) című „**ábraszerűség**”, amely lényegében egy felsorolás.

e) Gyakori probléma, hogy pontatlanok az ábracímek, s ez szintén nehezíti az önálló feldolgozást, mint például a 80. oldalon látható „Politikai alternatívák a vaskvári béke után” ábra, amely a témánál jóval tágabb összefüggést próbál ábrázolni.

f) Hibának tekintjük az **anakronisztikus piktogramok** használatát is, mint például a XVII. századi francia nemes jelzésére alkalmazott cilindert. (33. o.) – ld. a merkantilizmus.

g) Felcserélt jelmagyarázatok is nehezítik a tanulást, pl. „A magyar állam felépítése” című ábrán (172. o.) felcserélődött a király által kinevezett és a rendek által választott tisztségek megjelölése.

Összességében a 32 ábra közül 25 nem magyaráz, vagy kimondottan félrevezető, az ábrák hatodában tartalmi hibát találtunk, 10 esetben a címadással nem értünk egyet, az ábrák majd felének grafikai megoldása vagy piktogramhasználata hibás.

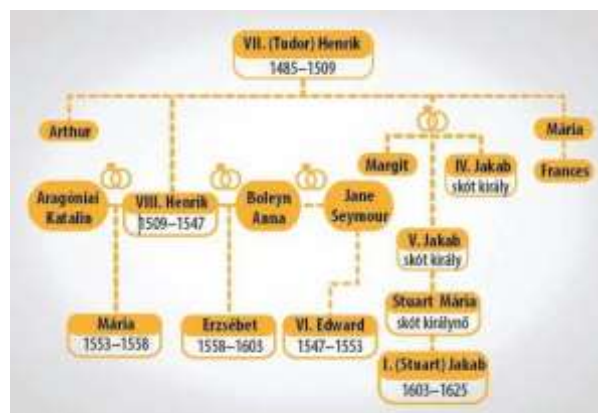
Ugyanezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a 32 ábra közül mindössze kettőben nem találtunk hibát, ezek pedig a régi klasszikusok; *A háromnyomásos gazdálkodás és a vetésforgó*, valamint *Széchenyi és Kossuth politikai elképzelései*.

Az angol polgárháború időszaka. (Independensok: az egyházközösségek függetlenségét és autonómiájukat követelő irányzat; presbiterianusok: a kalvinista egyházat presbiteriális álló zsinat alá akarták helyezni; leveller: teljes lelkiismereti és vallásszabadságot követelő mozgalom; digger: főfoglaló mozgalom, amely vagyoni egyenlőséget hirdetett)

A félreértelmezhető családfákról

Érthetetlen, hogy miért kellett a leszármazás hagyományos ábrázolását megváltoztatni, és ezzel a családfákat is problémássá tenni. VIII. Henrik 2. és 3. feleségét úgy kapcsolja össze a gyűrű (22. o.), mintha egymással kötöttek volna házasságot. A tankönyvben lévő 4 családfából egyet találtunk tartalmilag hibásnak, hármát félrevezetőnek, egyben a grafikai elemekkel is gondok voltak.¹⁸

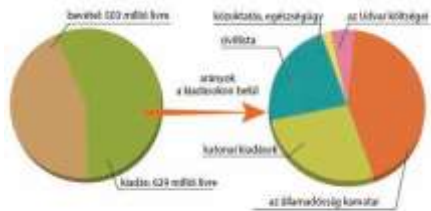
A Tudor-dinasztia

¹⁸ A konkrét problémák részletesebb bemutatására itt is a [4. sz. mellékletben](#) kerül sor.

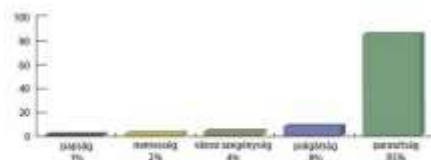
Diagramokról, táblázatokról, kronológiákról

Ezek a szemléltetőeszközök összességében –néhány kivételtől eltekintve – jobban használhatók mint az ábrák és családfák. Néhány típushibát azonban itt is találtunk.¹⁹

Tartalmi hibát is tartalmaz néhány táblázat, mint a 63. oldalon lévő, amelyen az erdélyi fejedelmek között elsőnek Szapolyai Jánost szerepeltetik, és kihagyják a királyok listájáról.

Az abszolút és relatív mennyiség változása

A francia társadalom rétegrendje a 18. század második felében

Zavarónak tartjuk, hogy a kronológiák és táblázatok ugyanolyan zöld alapon vannak, mint a tankönyvszerkesztők által fontosnak ítélt források, valamint az összes kérdés. Többször megkülönböztetésre alkalmatlan, halvány, egymástól alig elkülöníthető színeket használnak, például a 153. oldal kördiagramjában.

A megértést nehezíti bizonyos diagramokban a jelmagyarázatok hiánya és a pontatlan grafika, például a 112. oldalon. Ezt tetézi, hogy a diákok által teljesen ismeretlen és szükségtelen fogalom is felkerült a diagramra, az állami kiadások közé a „CIVILLISTA” szó.

A kronológiák és táblázatok közül a 107. és a 170. oldalon lévőket feleslegesnek tartjuk, hiszen az ezekben szereplő adatokat a kerettanterv sem várja el.

Szakmai hibának tartjuk, hogy nem jelzik, mikor dolgoznak becstül, és mikor pontos adatokkal, hiszen például az 1500-as évekből nem lehetnek pontos népszámlálási adatok.

Megtévesztő, ha Magyarország vonatkozásában nem jelzik, mely területéről van szó, pl. Erdéllyel vagy Szlavóniával, vagy Horvátországgal együtt, vagy anélkül (152. o., 188. o.).

A szemléltető eszközök egy része tartalmilag nem illeszkedik a főszöveghez, például „A francia forradalom menete” (118. o.) című, amely így feleslegesen, több mint fél tankönyvi oldalt foglal el.

Összességében 18 táblázatot elemeztünk, négyenél szakmai hibát találtunk, 5 táblázatnál a kérdést hiányoltuk, 3 alkalommal a címadással volt gond. Fölöslegesnek tartottunk a 6-ból 2 kronológiát. A 11 diagramnál minden típushibára találtunk példát, s 6 diagram kérdéseit tartottuk problémásnak.

¹⁹ A konkrét problémák részletesebb bemutatására [4. sz. mellékletben](#) a kerül sor.

A HIBÁS TÉRKÉPEKRŐL

Az ábrák mellett a térképek a tankönyv legproblémásabb részei. Az OFI a tankönyv megjelenését követően a térképek egy részén javított, és az be is került a javított kiadásba, ill. az NKP oldalára.²⁰

A javított kiadás térképein sok hibát korrigáltak, de így is számos maradt benne. Törölték ugyan a mai víztározókat és a Duna összekötését a Rajnával az újkor legtöbb térképén, de a 11. és 17. oldalon ezeken az anakronizmusokon még mindig szörnyülködhetünk. (Ráadásul a később épített csatornát folyóként tüntetik fel.) Javítottak olyan topográfiai hibákat, mintha pl. Siklós a Dráva partján, Varsó messze délre a Visztula partjától lenne. Továbbra is maradtak durva tévedések, pl.: Eger a Tisza mellett, Hollókő Fülek helyén. Javították például a Hódoltság követhetetlenül ábrázolt határát több térképen, de a határábrázolásokban így is maradtak generális hibák. Ilyen a 37. oldalon a lengyel területre eső Felső-Tiszavidék, vagy a Szászországhoz csatolt É-Csehország, vagy az amerikai brit gyarmatok rossz határa. A 85. oldalon a Magyar Királyság határa csak ott látszik, ahol 150 évig változatlan volt, és ott nem, ahol visszaállt a török kiűzése után. A javítás során bekerült új hiba a 32. oldalon megjelenő, a hugenottákat jelző vörös sraffozás, amely sehol sincs megmagyarázva.

A tankönyv 57 térképéből 44-ben jeleztünk hibát.²¹

A reformkor gazdaságát és nemzetiségeit bemutató térképeken egyszerre többféle hibát is találni, (187. és 192. oldal) mert jeleznek gépgyártást Pécsváradon, barnaszenet a Duna–Tisza közén, horvátokat a lengyel határnál, ismeretlen eredetű népcsoportot Baranyában és a nyugati határszélen, kiterjedt román népességet a Délvidéken, viszont ugyanott szerbet alig.

A 11. oldali térkép szerint a „kálvinista Róma” lutheránussá lett, az hugenották pedig áttelepedtek Franciaországból Spanyolországba, és katolikussá lettek.

A térképek a korrekció után sem egységesek, grafikai kivitelezésük csúnya, a települések nevei gyakran olvashatatlanul kicsik. Megkülönböztethetetlenek a hegy-, hegység-, táj-, ország-, országrész- és településnevek. Nem ritka, hogy nincsenek feltüntetve az országhatárok, esetleg az országok nevei. A reformáció terjedésének bemutatása Svájc neve és határa nélkül értelmezhetetlen, és megoldhatatlan feladat az országhatárok nélkül megállapítani, mely államokban tudta megőrizni pozícióit a katolikus egyház (15. oldal).

A térképek többségéről hiányoznak a folyók nevei, ami nehezíti a tájékozódást. Hibásan a Kárpátok vízválasztóját keresztező folyókat jeleznek. Előfordul, hogy az egyes leckék tananyagához szorosan kapcsolódó víznevek hiányoznak, mint pl. a Balti-tenger és a

²⁰ A nyomtatott tankönyvek forgalomban maradt az első kiadás javítatlan változata is. A tankönyvhöz kapcsolódó, az OFI által „kattintható térképeknek nevezett” online változatba a tankönyv térképeiből 22 darab nem került be, a maradékból pedig 23 darab javítatlanul található meg.

²¹ A 17. sz. mellékletben adjuk meg a térképek hibajegyzékét.

Fekete-tenger neve az orosz terjeszkedés idején. Sok esetben lemaradtak a térképekről a tankönyv szövege által említett topográfiai nevek (17. oldal: Pavia, Cognac; 127. oldal: Velence, Lombardia). A szövegben szereplő Varsói Nagyhercegség helyett a 127. oldal térképén Kongresszusi Lengyelország szerepel.

A tizenöt éves háború

Visszatérő hiba Havasalföldnek és Moldvának a Török Birodalom részeként való berajzolása, így azt az értelmezhetetlen helyzetet teremtik, hogy a tizenöt éves háború idején a törökök ellen harcoló Habsburgok szövetségre lépnek a Török Birodalom részeként ábrázolt Moldvával és Havasalfölddel (67. oldal). Ez a hiba a javítatlan kiadáson még nem szerepelt!

Néhol az ábrázolás nem megfelelő módja hamisítja meg a tartalmat, főleg a vallási térképeken, amelyeken az egyes vallások csak egységes színfoltokkal való ábrázolása következtében nincsenek vegyes vallású területek.

A KELETKEZÉSI DÁTUM NÉLKÜLI, GONDOLKODTATÁSRA, MEGFIGYELÉSRE ALIG ALKALMAS KÉPEKRŐL

A tankönyv képanyagával kapcsolatban is több probléma merült fel, nem csak annyi, hogy az egyetemes történet képi anyagának összeállítása monoton,²² harmadában portrékkal, ill. néhány egész alakos képpel találkozhatunk (32 db). A portréfestmények didaktikai jelentősége – már csak a méretek miatt is – minimális. A magyar történeti anyag képek²³ szempontjából kiegyensúlyozottabb, az uralkodók mellett nemcsak több politikussal is találkozhatunk, de gazdagabb a művelődéstörténeti rész, jelentős számban kerültek be épületek, várak. Ugyanakkor aránytalanul sok a kép Mária Teréziáról és Széchenyiről.

Általános probléma, hogy nem derül ki, mikor készültek a festmények, hogy udvari festő alkotásáról van-e szó, aki a megrendelő igényének megfelelően szépít. Ha egy festményt elemeztetni, megfigyeltetni akarunk, akkor elengedhetetlen információ volna a dátum. Az 59. oldalon két nagy történelmi festményhez kérdéseket is feltettek, de a diák nem tudhatja, hogy az esemény és a műalkotás keletkezése között kb. 300 év eltérés van. A nemzeti romantika és az akadémizmus alkotásainak forrásértéke vitatható.

Bekerült a rengeteg királyi portré mellé az egyetemes anyagban még 5 uralkodói palota képe, de nincsen a tankönyvben tőzsde, városi főtér, nyüzsgő kikötő, manzárdos ház a katonaság elszállásolására, füstölgő gyárkémény, stb. pedig a modern történelemtanításnak nem az uralkodóházak történetére kellene koncentrálnia. Csak a magyarországi

²² A tankönyv egyetemes történeti fejezet képeinek tematikus kimutatását a [5. sz. melléklet](#) tartalmazza.

²³ A tankönyv magyar történeti fejezet képeinek tematikus kimutatását a [6. sz. melléklet](#) tartalmazza.

nemzetiségekkel kapcsolatban találunk életmóddal kapcsolatba hozható képeket, így telepesházat és kereskedőt, valamint különböző viseleteket.

Az életmód bemutatása a képek kiválasztásánál is héttérbe szorult, ami azért is nehezen érhető, mert ez a zsánerfestészet nagy korszaka, és holland mesterek alkotásainak százaiból, vagy Európa szerte Caravaggiótól Velázquezig lehetett volna válogatni.

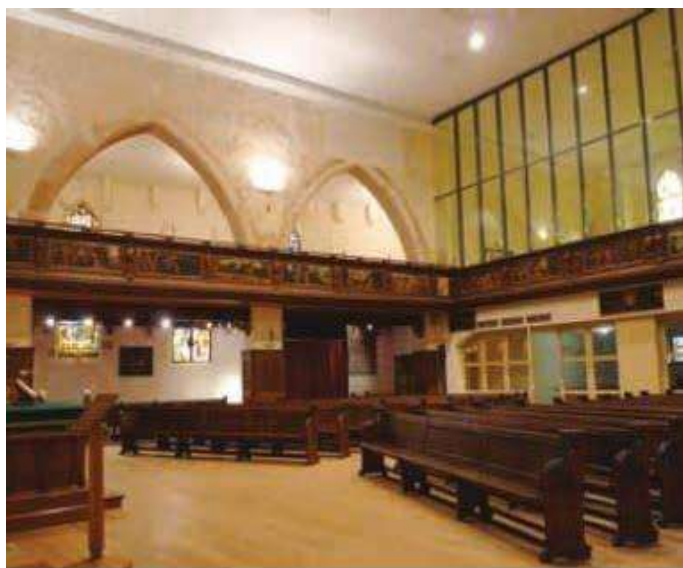
Magyarország nemzetiségei: románok, németek, szlovákok és horvátok (Gabriel de Pronay színezett rézmetszete; 1855)

„Magyarország nemzetiségei” című (193.o.)²⁴ színezett (a tárgyalt korszaknál későbbi) rézmetszeten alig látni a különbségeket a ruhák között, mert különben a szerkesztőnek feltűnt volna, hogy rossz a képaláírás, a németek valójában magyarok, a horvátokként jelzettek pedig németek, ha a szokásnak megfelelően balról jobbra nézzük a személyeket.

A tankönyvben erősen domináns illusztrációs eszköz a harcok, küzdelmek ábrázolása (19 db), mintha a történelem főleg csatákból állna (14 db). A csataképek egy része a méret és a tankönyvi felbontási lehetőségek miatt értelmezhetetlen. Az ábrázolt hadi események között van több a középiskolai tanulmányok

szempontjából lényegében jelentéktelen esemény is; Báthory Pszkov előtt (ahol a képaláírás reflektálatlanul ellentmond a kép üzenetének), Khioszi mészárlás, Breda város átadása, (ahol nem derül ki a szövegből, hogy a spanyolok a hollandoknak vagy fordítva), poltavai csata (0,5 cm-es lovasok sokasága), paviai csata.

A diák számára érthetetlen képek és aláírások is helyet kaptak, pl. „A második prágai defenzetráció” (29. o.) – további magyarázat nélkül szerepel, és csupán kérdés utal az elsőre.

Református templombelső

Öt fotó látható templomokról, a 14. oldalon egy „Református templombelső” helység megjelölés nélküli, nem is újkorinak látszik. A reformáció időszakában a hitéleti megújulás kikerült a templom falai közül, be a nyomdákba, a kollégiumokba, egyetemekbe, ezekről is számtalan fotó állt volna a tankönyvszerzők rendelkezésére, de egy sincs a könyvben.

Mindössze 4 kép kapcsolódik az ipari termeléshez, 5 az ipari találmányokhoz, a mezőgazdasághoz egy sem, láthatunk még 3 féle pénzt is.

²⁴ Az NKP oldalán 2016. február 8-ig nem került kijavításra.

Mindez tükrözi, hogy a gazdasági folyamatok bemutatása mennyire háttérbe szorult a tankönyvben a politikatörténethez képest. Ehhez képest túlzásnak tűnik, hogy az 1849-es korszakhatárkor még csak félig átadott Lánchídról 4 képet is közreadnak a tankönyvben.²⁵

²⁵ A Lánchíd negatívjáról való kép polémiájáról olvashatunk az [7. sz. mellékletben](#).

III. PROBLÉMÁS TANANYAGELEMEK

A RÁ@dÁSRÓL

A Rá@dás c. anyagrészről a tankönyv bevezetőjében az áll, hogy kiegészítő digitális tananyagot tartalmaz, ami terjedelmi okokból csak jelzésszerűen (általában egy kép) került a tankönyvbe. A tankönyvben Rá@dást 23 alkalommal jeleznek.

Ezek közül 2016. márciusában **nem volt elérhető a beígért anyagok majd 70%** (SIC!), azaz 16 db, így csak hetet tudtunk elemezni.

Hogy milyen szempontok alapján történt a Rá@dás témáinak kiválasztása, egyes anyagoknál miért hiányzik, másoknál miért bővelkedik, és hogy miért hiányoznak teljes mértékben a XIX. századi magyar anyagoknál, rejtély.²⁶ A 23 témából 10 foglalkozik magyar történelemmel, 13 egyetemessel, ezzel felborítják az érettségien jogosan elvárt 60%-os magyar túlsúlyt. **Az utolsó 12 leckéből hiányzik a Rá@dás**, azaz egy sincs 1790-től 1849-ig. Vagyis a magyar történelemnek ezt a korszakát nem méltatták a szerzők arra, hogy önálló bűvárkodásra, elmélyültebb ismeretszerzésre ösztönözzék a középiskolás korosztályt! Elfogadhatatlan, hogy **hátrányos helyzetűvé vált a magyar reformkor, a forradalom és szabadságharc témája!**

A Rá@dásban beígért témák közül néhány a főanyagba kívánkozik, pl. a német és olasz egyesítéssel kapcsolatos,²⁷ vagy az angol textilipar fejlődése, amiben fontos gazdaság- és társadalomtörténeti ismereteket foglalnak össze (bekerítések, gentry, yeoman). A manufaktúra működésével kapcsolatos balladarészlet és a textilipar kiviteli adatai jó forrást biztosítanak a téma megvilágításához. Mindez fontosabb és érdekesebb, mint a főszövegben részletesen pertraktált Tudor-dinasztia politikája.

Rá@dások felvezetőjében néhol vastag betűs kiemelésekkel találkozunk, mintha továbbra is a főszövegben lennének. (Mintha az anyag eredetileg oda lett volna szánva.) Nem tudjuk, mit kezdjen a tankönyv használója azokkal a Rá@dásokkal, amelyek a tankönyvben egy kép, egy adatsor vagy egy ábra mellett kérdéseket/feladatokat is tartalmaznak. Ezek néha szövegszerűen utalnak a (nem elérhető) digitális tananyagra, néha olyan hatást keltenek, mintha önmagában is elvégzendő feladatok lennének.

A Rá@dásnak a tankönyvi szerepe nem kellően tisztázott. Helyenként a tanár fontos, kihagyhatatlan információkért kell, hogy hozzányúljon, máshol valóban csak kiegészítést tartalmaz az érdeklődő diákság számára.

A digitális technika bevonása az ismeretszerzés folyamatába természetesen üdvözlendő, de a jelenleg hozzáférhető anyagrészek döntő többségénél valójában semmilyen formában nem élvezhetik a diákok az új információtechnológia előnyeit. Lényegében egy elektronikusan rögzített hagyományos típusú szöveggyűjteményre hasonlítanak. Egyetlen kivételként a Ratio Educationis törekszik az interaktivitásra.²⁸

²⁶ Ld. 8. sz. melléklet.

²⁷ Mivel a tankönyvben nacionalizmusról szóló forrás sincs, különösen hiányoljuk, hogy a beígért német és olasz egységgel kapcsolatos Rá@dást sem találtuk meg a digitális tananyagban.

²⁸ A gyakorlatban ez a Rá@dás is nehézkesen működik: fokozatosan úsznak a felületre az oktatás különböző szintjei, majd a tanév felépítése – téli és nyári időszakokban –, aztán a szintekre kattintva órarendek jelennek meg, amelyek segítségével a tanulók megismerhetik a korban oktatott tantárgyakat.

LEHANGOLÓ RÁHANGOLÓK

A tankönyvben az RJR modell, azaz a ráhangolás-jelentésteremtés-reflektálás bontású leckefelépítésre törekedtek. A tanároknak szánt – az NKP felületről 2016.02.03-ig nem elérhető – Útmutatóban meg is fogalmazták; „*A leckék elején található kérdések kapcsolatot teremtenek az új téma és a diákok előzetes ismeretei között, emellett igyekeznek felkelteni a diákok érdeklődését.*”²⁹ Egyik célkitűzést sem sikerült megvalósítani a leckék jelentős részében.

A második lecke bevezető kérdése „*Milyen keresztény felekezeteket ismerünk? Miben térnek el a katolikus vallástól?*”, majd a következő leckéé: „*Melyek a katolicizmus legfontosabb tételei napjainkban? Hogyan épül fel jelenleg a katolikus egyház szervezete? Mennyiben tér el a korábbi évszázadoktól?*” Egy átlagos, állami iskolába járó diák esetében biztosan elmarad a „kapcsolatteremtés”, de még a katolikusok sem biztos, hogy tudják a választ. Az elsőként idézett kérdés inkább úgy hangzik, mintha már a lecke végi összegző kérdéseket olvasnánk. A 2. kérdés után pedig a megfogalmazódhat a kérdés; a katolikus vallás nem egy keresztény felekezet a tankönyvszerkesztők szerint?

Ráhangoló kérdésként abszurd a 98. oldali kérdés „*Vitassuk meg, milyen különbségek vannak napjainkban Nyugat- és Kelet-Európa között. Miért alakultak ki a különbségek?*”- Ez a két kérdés több órasi projektfeladatként lenne teljesíthető, ha a tankönyv adna hozzá támpontokat.

Ugyanitt ráhangoló feladatként találkozunk azzal, amit az előtte lévő leckéből hiányoltunk: „*Gondoljuk végig, milyen eltérő gazdasági fejlődés indult meg Európában a kora újkorban!* Ezek szerint terveztek erről írni, csak „kifelejtették”? Vagy feltételezhetjük, hogy aki a kérdést írta, nem is olvasta az előző egyetemes fejezetet?”³⁰

HELYTELENÜL TÁRSÍTOTT KÉRDÉSEK, FELADATOK

A táblázatok, kronológiák és képek nagyobb részéhez egyáltalán nem tartozik feladat. Pedig a tankönyvszerkesztőnél ki tudná jobban, miért is választotta ki azt az adott forrást szemléltetésül, és mire akarta felhívni így a figyelmet. Például a négy családfából három esetében egyáltalán nincs kérdés, ami funkciótlansághoz vezet.

a) Gyakori hiba az ábrákhoz kapcsolt feladatokkal, kérdésekkel kapcsolatban, hogy nem derül ki, miért oda szerkesztették ahol olvashatók, hisz egyáltalán nem kapcsolódnak az adott szemléltető eszközhöz.³¹ Mintha a szerkesztésnél nem is törekedtek volna arra, hogy önmagában egy forrás, például egy ábra elemzésével legyen egy feltett kérdés megválaszolható.

²⁹ Az Útmutató [az OFI honlapjáról](#) érhető el.

³⁰ Az, hogy nem csak mi tartjuk fontosnak a kontinentális munkamegosztást, azt már korábban is tapasztaltuk, amikor a 68. oldalon egy forrás kérdésében már: olvastuk „*Mit jelentett a kontinentális munkamegosztás? Hogyan kapcsolódott ebbe Magyarország?*” Jó lett volna, ha a tankönyvfejlesztők megírták volna.

³¹ Pedig máshová szerkesztve e kérdések egy része jól segíthetné a lecke megértését. A kompetenciafejlesztést nehezíti, ha a kérdés vagy feladat az ábra/kép/forrás alapján valójában nem megválaszolható, de a diák számára ezt nem jelzik.

b) A diagramoknál lévő kérdések **háromnegyede nem válaszolható meg az adott szemléltető eszközből és vannak közöttük kifejezetten rossz kérdések is.** *Az Osztrák Császárság népességének nemzetiség szerinti megoszlása 1850-ben* című kördiagramhoz (196. o.) kapcsolt feladatot: „*Vegyük külön az osztrák birodalomrészben élő népeket!*” - korrekt módon nem lehet megoldani, hiszen a diagramon az összes németek egy csoportban szerepelnek, azaz együtt szerepelnek a magyarországi szászokkal, svábokkal stb. A szláv népek gyűjtőfogalom alá csupán a lengyeleket, ruszinokat, szerbeket, szlovénokat, horvátokat sorolják, és egy külön jelzett százalékos adathoz közösen rendelik hozzá a cseh, morva és szlovák népeket.

c) Van arra is példa, hogy a kapcsolat a kérdés és a forrás között túl direkt. Remélhetőleg egyetlen tanár sem akar választ kapni a következő (50. o.) kérdésre: „*Mennyire tekinthető vérszomjasnak Dózsa György kivégzése?*”

d) A térképekkel kapcsolatban is típushibának számít a korrelációtlanság a mellészerkesztett feladattal. Ilyen a 107. oldali térképhez tartozó kérdések közül a 2. és 3. „*Milyen gazdasági kapcsolat volt az anyaország es a gyarmatok között? Hogyan hatott mindez a tizenhárom gyarmat belső életére? Vitassuk meg, milyen szerkezete lehetett a gyarmatok társadalmának!*” A 204. oldalon áll a szerb nemzetgyűlési határozathoz fűződő kérdés: „*Állapítsuk meg az atlasz alapján, hol húzódott volna a Szerb Vajdaság?*” – Ugyanakkor nincs az atlaszban a korszakhoz olyan térkép, amiről ez leolvasható.

e) További problémáinkat a [9. sz. mellékletben](#) mutatjuk be.

MEGVITATHATATLAN FELADATOK

A tankönyvi „*Vitassuk meg...*” kezdetű utasítások alapján több esetben képtelenség valódi vitát vezetni, hiszen nem fogalmazhatók meg valódi érvek, mert a könyv nem ad meg sem szempontokat, sem több szempontú forrásokat. Így tanári kiegészítések nélkül nem lehet a tankönyv érvelős és vitára buzdító feladatait felhasználni órán.

Különösen elfogadhatatlan feladat: „*Vitassuk meg, melyik államforma képes erős alkotmányt teremteni: az abszolutista rendszer vagy az alkotmányos monarchia rendszere?*” (Az a legkisebb baj, hogy kérdőjel van a felkiáltó helyett.) De a tankönyvfejlesztők szerint van abszolutista alkotmány?³²

³² A [10. sz. mellékletben](#) mutatjuk be a „*Vitassuk meg...*” típusú feladatokkal kapcsolatos további problémákat.

ÖSSZEGZŐ PROBLÉMÁK

Már a 9. osztályos tankönyvnél is jeleztük a leckék végi Összegzéssel kapcsolatos problémákat. Egyrészt maga a címke sem mindig érthető a diáknak; „*Interpretáció*”. Másrészt gyakran esetleges a besorolás. „*Hogyan vált a Habsburg-család Európa egyik legtekintélyesebb dinasztiájává?*”(19. o.) Miért nem nagy történelmi jelentőségű kifejezést használtak? A „*Mi jellemezte a korszak művelődését?*” (77. o.) kérdéshez hogyan köthető ok és következmény? Pedig ez az oldalon található kérdéscsoport elnevezése. A 60. oldal lapalján is megoldhatatlan feladat elé állítják a diákokat: „*A birodalom (értsd: Oszmán) mely részén sikerült később a teljes átalakítás?*”

ÖSSZEFOGLALÓK

A fejezetek végén található „Összefoglalást” láthatóan azzal a céllal készítették, hogy tematikusan áttekintsék a tananyagot. A 9. osztályos tankönyvhöz hasonlóan itt sem tartjuk szerencsés megoldásnak, hogy **minden fejezetnél ugyanazt a 4 feladatot fogalmazzák meg**. Ráadásul az utolsó feladatok alig elemeztetnek, nem az összefüggésekre hívják fel a figyelmet, hanem mechanikus ismétlésre buzdítanak; „*Gyűjtsük össze a legfontosabb forrásokat...!*”, „*Emeljük ki a nevezetes eseményeket, személyeket és a hozzájuk tartozó dátumokat!*”

A folyamatábra készítésre vonatkozó feladat korszerű ötlet, de nem derül ki, hogy mely témánál érdemes ilyeneket rajzolni. Hiányoljuk, hogy sem a tankönyv, sem a munkafüzet nem ad tanácsot az ilyen feladattípus megoldására, nem közölnek mintát. Pedig folyamatábra helyett gondolattérképet is készíttethetnének a diákokkal, és megadhatnák - legalább a digitális anyagban - olyan linkek címét, ahol a gondolattérképek digitálisan ingyenes elkészíthetők lennének, sőt, maga az OFI is élhetne egy ilyen lehetőség biztosításával az NK-portálon.

Hasznos lett volna, ha valamilyen tipográfiai megoldással azt is jeleznék, melyek a közép- és emelt szintű témakörök, az ún. „esszétémák”.

PROBLÉMÁS PROJEKTMUNKÁK

Igen örvedetes cél, hogy projektmunkák kerüljenek be az oktatásba. Ehhez azonban idő és segítség szükséges. A tankönyv által alkalmazott megoldás, a fejezetekhez hozzácsapott témakörök, (sok az előző év tananyagából), csak ötletrohamnak tekinthetők.

A fejezetek után található projektmunka felsorolásnak ebben a formában semmi értelme sincs, hiszen azokban írottak alig kapcsolódnak az adott témához. 144. oldali projektmunka feladatok közül 3 és fél a 9-es tananyaghoz, 4 db korábbi témakörhöz kapcsolódik, a fejezet tartalmához csak egy fél; az ősi Amerika indián civilizációi című tartozik.

Hasznosabb lenne a könyv végén egy jól áttekinthető lista. Azt pedig, hogy ténylegesen adott esetben mit jelenthet a projektmunka, a tanárookra hagyták, hiszen a könyvbeli leírás nem ad ehhez megfelelő segítséget. Az adatgyűjtés és adatfeldolgozás mikéntjéről egyetlen szó sincs, munkanaplót sem látott még a legtöbb diák.

MOZAIKBAN ELAPRÓZOTT TANANYAGELEMEK

Több olyan történelmi esemény van, pl. görög szabadságharc, amit a tanulóknak tananyagmorzsákból kell összeszedgetni.

A franciaországi vallásháborút 20 oldal elejtett információiból kell(ene) a diáknak összerakni;

- A hugenották 3 irányba történő kivándorlását bemutató térkép (15. o.)
- Szent Bertalan-éj (nem található Rá@dás 18. o. A katolikus megújulás és a Habsburgok felemelkedése című leckében.
- XIV. Lajos visszavonja a nantes-i ediktumot (amiről egy szó sem esett addig 34. o.)

IV. A TANKÖNYV ARÁNYTALANSÁGA, HIÁNYOSSÁGAI

A könyvbe az összefüggések magyarázata helyett sok nélkülözhető adat, megmagyarázatlan fogalom, évszám került be. Gyakran elvész a lényeg a politikai-katonai eseménytörténet sok részlete, számos háborúja között. Pedig a kerettanterv nem kötelez ennyi adatra.

Nagyon fontos helyeken hiányzik egy-egy politikai lépés összefüggéseinek magyarázata, így az egyetemes és a magyar történelem egymásra épülése is. Jelentős visszalépést jelent, hogy elszigetelten mutatják be a magyar anyagot. Korszerű az lett volna, ha hazánk európai integrációja tükröződik a történelemoktatás szemléletmódjában is.³³

Csak kb. a könyv negyede foglalkozik a középszintű érettségi témáival, másik negyede az emelt szintű témakörökkel. Lett volna lehetőség – pl. a leckék másfajta strukturálásával – a történelmileg fontosabb események magyarázóbb, az összefüggések jobb meglátását biztosító bemutatására.

A tankönyv alig él a forráskritika eszközével, nincsenek erre vonatkozó kérdések. A Kitekintőben például sok helyen adhatna két-két szembeállítható forrást.

A tanulói érdeklődés felkeltésére a tankönyvbe több olyan olvasmány került, aminek sem a témaválasztása, sem bemutatásának színvonala nem a történelmi szakirodalmat, hanem a bulvársajtót juttatta eszünkbe, ezek többnyire a Kitekintő írásai.

Ebben a serdülőknek írt tankönyvben aránytalanul nagy hangsúlyt kap a szeretők, ágyasok, nászéjszakák ügye. Kitekintők közül kettőt teljesen ennek szentelnek, így a *Királyi szeretők* (36. o.) és „*II. Katalin, a „férfifaló- avagy a szerelmet kereső cárnő”* (102. o.) címűek. Kétszer olvashatunk el nem hált nászéjszakáról, négyszer még további szeretőkről.³⁴

Viszont a centrumországok fejlettségét és a peremterületek lemaradását elintézik egyetlen mondattal (98. o.), így a diák nem fogja megérteni egy máig ható jelenség okát, pedig kerettantervi követelmény, és lényeges, gazdasági életen jóval túlmutató jelenség.³⁵ Nagyon hiányoljunk a kontinentális munkamegosztásnak, a tőkés társadalom működésének, s általában a gazdasági és társadalmi összefüggéseknek az alapos bemutatását.

A 32. oldali Kitekintőben olvashatunk a hadsereg fejlődéséről, de nagyon hiányolunk egy ilyen megállapítást: *A hadsereg és a hadtudomány átalakulásával kapcsolatban jelentős módon fejlődésnek indult a térképészet.* Ez egy mondatot megérdemelt volna, mivel a topográfiai térképezés kialakulását a tagolt harcászat megjelenése indította el.

Poroszország felemelkedése (99. o.) részről teljesen kimaradt az oktatás fejlesztése, az analfabétizmus csökkentése, így elég egyoldalúvá vált a bemutatás.

Az Erdélyi Fejedelemség virágkorában, Bethlen idején részletesen tárgyalják a harmincéves háborúban való részvételt, a hadjáratokat, a török birodalom megújulását, kimerítően II. Rákóczi György tevékenységét, a kitekintőben részletezik a Báthori család viselt dolgait, csak Bethlen gazdaságpolitikájáról és arról nem esik egy szó sem, hogyan virágoztatja fel a fejedelemséget.

³³ Kísérleti, azaz korszerűsítő szándékú a tankönyvsorozat, de a tematikában nem vállalták fel az új típusú beosztást, ragaszkodtak az évtizedekkel ezelőtti hagyományok folytatásához.

³⁴ A felsorolást ld. [11. sz. mellékletben](#).

³⁵ Bővebben érintjük a kérdést a régiók kapcsán.

ÖSSZEFÜGGÉSEK, FOGALOMHASZNÁLAT ÉS NYELVEZET

KOHÉZIÓ

A tankönyv, mint szöveg, nemcsak azért fontos, mert a tanulás eszköze, hanem mert arra is nevel, hogyan lehet bemutatni a tananyag kapcsolódási pontjait, összefüggéseit. Nem lehetnek benne olyan utalások, párhuzamok, amelyek egy 15 éves számára érthetetlenek, mert több előzetes tudást feltételeznek. Optimista elvárás esetén minden egyes mondatnak szakmailag korrektnek, összefüggésben bemutatottnak, megmagyarázotttnak kell lennie. Ez a tankönyv nem ilyen.

A tanulás eredményességét befolyásolja (és az érettségiről írandó esszében külön is értékelendő szempont), hogy mennyire mutatta be egy szöveg az ok-okozati összefüggéseket. A tankönyv több esetben ezzel is adós maradt.

Téves vagy pontatlan összefüggések

- Néhány markáns példa az értelmezhetetlen mondatok közül: „*A reneszánsz humanizmusa filozófiai támadást intézett a középkori teológia (skolasztika) ellen, sokakban megnőtt az elmélyült vallásosság iránti igény.*” (11. o.) Ebben a formában e két tagmondat egymás utáni szerepeltetése elfogadhatatlan, és teljesen téves gondolattársításokhoz vezet. Nem melleleg elmélyült vallásosság iránti igény a reneszánsz előtt is sokakban lehetett...
- „*A céhes ipar Nyugat-Európában már nem tudta ellátni a bővülő piacot, ezért az iparosok átálltak az olcsóbb iparcikkek előállítására.*” (9. o.) - ahelyett, hogy növelték volna az árat? Gazdasági nonszensz a mondat. Az iparosok bizonyára az iparcikkek előállításának költségeit akarták csökkenteni, ha pontos megfogalmazásra törekszünk.
- A következő mondatot azért emeljük ki, mert egyszerre több problémát is felvet: „*A civil társadalom vezetői féltek a vallási anarchiától, és követelték az állandó hadsereg feloszlását.*” (26. o.) - A „civil társadalom” fogalma a XVII. században még nem elfogadható, s a diák számára értelmezhetetlen, és kik lehetnek a „vezetői”? A „vezetők” valószínűleg nem a vallási anarchiától féltek, legfeljebb a szigorú puritanizmusból volt elégük. Másrészt az anarchia felszámolásához épp logikus lenne egy állandó hadsereg, ha ugye anarchiáról lenne szó...
- A 31. oldalon: „*Az európai államok a hadügyi forradalom során hatalmi tekintetben egyensúlyba kerültek egymással, de...*” – hatalmi egyensúlyba került pl. Magyarország Angliával? Az alkalmazott hadászati eszközeik színvonala vált hasonlóvá.

Elmaradó vagy hiányos összefüggések

- *A lassú gazdasági fejlődéssel az ország ledolgozta másfél évszázados hátrányát, de az elmaradottság nem sokban változott Nyugat-Európához képest.*” (149. o.) Mihez képest dolgozta le az ország a hátrányát, ha az elmaradottság nem változott?
- Egy sommás mondatban olvashatjuk: *„A városok higiénés viszonyai szintén tovább romlottak”* (42. o.) – de azt nem közlik, hogy mihez képest és miért.
- A 66. oldali főszöveg utolsó bekezdésének néhány megállapítása erős leegyszerűsítés, és hiányzik belőlük a magyarázat: *„A protestantizmus hatására a hódoltsági magyar családok megőrizték a kereszténységet”*, vagy: [az etnikumok közötti felekezeti különbség] *„nem vezetett a korban nagyobb széthúzáshoz”*.

Szakmailag pontatlan vagy hiányos mondatok, gondolatok³⁶

A vallási felekezetek egymáshoz való kapcsolódása a nehezen megtanítható tananyagelemek közé tartozik, amit még tovább nehezít, ha a diák például ilyet olvas a 21. oldalon: *„I. Erzsébet [...] leállította a protestánsok üldözését”*. Mert hát az anglikán egyház is protestáns...

- A tankönyv első leckéjében (6-7. o.) az olvasható, hogy *„indián birodalmak”* – jobb lenne az ősi amerikai civilizációk megfogalmazás (vagy akár az Amerikában használatos prekolumbián civilizációk kifejezés is), ha természetesen tartjuk a kultúrák egyenjogúságát, és nem a fehér ember szemüvegén át elemzünk.
- Az 59. oldalon az áll, hogy *„... az ostrom alatt Szulejmán is meghalt.”* Jelezni kellene, hogy természetesen halállal, mert a szöveg értelmezhető úgy is, hogy elesett. Ugyanazon az oldalon szerepel, hogy *„békésebb természetű szultán”* – ez II. Részeges vagy Korhely Szelim eufémizált megnevezése?
- A 14. oldali táblázatban a kálvinista úrvacsorával kapcsolatos szöveg megfogalmazása elég pontatlan (*„a reformátusoknál az átváltás nem a kenyérben megy végbe, hanem a hívekben”*), ugyanis nincs szó átváltásról, inkább arról, hogy Krisztus testét nem fizikailag, hanem lelkileg veszik magukhoz a hívek.
- A 34. oldalon a francia hadsereg mozgósítása kifejezés anakronizmus, a kora újkorban a bevetése szó lenne helyes.
- A 89. oldali szöveg szerint a kurucok tábornokai, pl. Ocskay *„kiválóan alkalmazták a portyázó harcmodort”*. Ocskay nem tábornok, hanem brigadéros volt.
- A 90. oldalon írtakkal ellentétben Majténynál nem fegyverletétel, hanem zászlóletétel volt.

³⁶ [A 12. sz. mellékletben](#) található a teljes lista.

FOGALMAK

Egy tankönyv használhatóságának, sikerességének, önálló tanulásra való alkalmasságának egyik fontos kritériuma a használt fogalmak tisztázottsága, megfelelő magyarázata. A tankönyvben ebben a vonatkozásban is több hiányossággal, problémával találkozhatunk.

Ellentmondásosan vagy tévesen magyarázott fogalmak, szakkifejezések

A 11. oldalon olvasható, hogy a „*búcsú a kisebb bűnökért járó vezeklést jelenti, amellyel az ember lerövidítheti tisztítóüzbeli szenvedéseit*” – pedig a búcsú nem a vezeklés, hanem éppen annak elengedése.

A következő zárójeles magyarázatszerűség is téves: „*Az ortodox hívők elfogadták a római pápa főségét, de megőrizhettek egyes ortodox hitelveket (például a liturgiát).*” (38. o.) A liturgia természetesen nem hitelv, hanem gyakorlat. Éppen a hittételekben alig különböznek a római katolikusoktól, hanem a liturgián kívül pl. abban, hogy a papok nőülhetnek.

A 95. oldalon téves, sőt rosszindulatú a következő magyarázat: „*Az ateista (istentagadó) gondolatokig csak néhány filozófus jutott el, merész elképzeléseik már a keresztény kultúrkör tagadását jelentették.*”

Használt, de nem magyarázott fogalmak³⁷

Minden témakör végén szerepel a kötelező kerettantervi fogalmak felsorolása, amihez viszont nincs magyarázatot is tartalmazó fogalomtár. A főszövegben az előírtnál jóval több a szakszó, és sokszor nincs hozzájuk magyarázat: pl. *szabad versenyes kapitalizmus, osztrák örökös tartományok, hegemonia, nemzeti liberalizmus, liberális nacionalizmus, centralista, irreguláris harceljárás.*

A forrásokhoz fűzve csak ritkán adnak szómagyarázatot, pedig egy 15-16 éves aligha van tisztában a *szupremációs törvény, pintér, elkonfiskálják, petíció, szolgáló nemesség* szavak jelentésével.

Csak utólag – a többedik előfordulásnál – értelmezett fogalmak³⁸

Egyes szómagyarázatok több oldallal az első előfordulás után, vagy csak a munkafüzetben jelennek meg. A 27. oldalon az angol pártok ismertetésénél használják a *konzervatív* és *liberális* jelzőt, de csak több mint 100 oldallal később, (SIC!) a 136-137. oldalon tudja meg a diák, hogy mi is ez a két eszme. A *mór* szó esetében „csak” 13 oldal a különbség (6. és 19. o.) az első használat és a magyarázat között, a *puritán* szó esetében 7 (14. o., ill. 21. o.). A *navigációs eszközök* (6. o.) magyarázatával pedig csak a munkafüzet foglalkozik.

³⁷ További példák a [13. sz. mellékletben](#) találhatóak.

³⁸ További példák a [14. sz. mellékletben](#) találhatóak.

Fölöslegesen használt és tévesen megmagyarázott fogalom

Kénytelenek voltunk ezt a kategóriát is felállítani a 31. oldalon használt „*utánpótlás (logisztika)*” magyarázat miatt, hisz ezek nem szinonimák, és nem „fair” egy magyar kifejezést idegen eredetű szóval magyarázni, aminek ráadásul részben más a jelentése.

Topográfiai fogalmak, amelyeknél a helymegjelölés pontatlan vagy következtlen

A 15. oldalon megadták a Trient, Trident névváltozatot, de a Trento formát nem, miközben ma ez a város hivatalos neve.

A 23. oldalon „Spanyol-Németalföldről” tanul a diák, és nem biztos, hogy azonosítja ezt a területet a későbbiekben használt „Osztrák-Németalfölddel”.

A 129. oldal szövegében „Varsói Nagyhercegségről” beszélnek, a 127. oldali térképen viszont „Kongresszusi Lengyelország” a felirat.

A 152. oldalon a főszövegben kiemelve szerepel a Bánát (magyarázat nélkül), ugyanaz az oldalon képaláírásban és kérdésben a Bánság, a 149. oldali diagramban Bánát szerepel, a tankönyvben egyetlen térképen sem jelölik a sem a Bánátot, sem a Bánságot.

A TANKÖNYV NYELVEZETE

Elütések, helyesírási, nyelvhelyességi problémák és szerencsétlen megfogalmazások

[A 15. sz. mellékletben](#) sorolunk fel 10 elütést, helyesírási, nyelvhelyességi problémát és szerencsétlen megfogalmazást. Azokon kívül csak kettőt emelünk ki. A 21. oldali képaláírás: „*Golden Hind. Francis Drake ezzel a hajóval kerülte meg másodszor a Földet*” – Drake nem másodszor kerülte meg a Földet, hanem másodikként. Az 54. oldalon a Székely Bertalan kép címe „II. Lajos holttestének feltalálása”. Ma már ehelyett a kép címében is a „megtalálása” kifejezést használjuk.

A tanulást nehezítő zárójelek, avagy lényegi információk zárójelben való közlése

A 10. osztályos tankönyvben sajnálatosan sokszor alkalmazzák a szerzők azt a tankönyvi szöveget rövidítő megoldást, hogy megértést segítő, sőt alapvető fontosságú információkat zárójeles megjegyzésként szerepeltetnek, ezzel azt a hitet keltik – tévesen – a diákban, hogy az nem is lényeges. Pl. a 83. oldali „*A felszabadítás kezdete*” című leckerészben 8 (SIC!) zárójelet használtak a szövegben. Aztán dolgozatíráskor kiderül, a zárójelben mégis lényegi ismeret szerepel. További példák:

- a 15. oldalon a tridenti zsinat határozatainak bemutatása
- az 50. oldalon a Dózsa-féle parasztfelkelést követő intézkedések
- a 21. oldalon „*A főpapi hierarchia megmaradt (egyházi vagyon), de a szerzetesrendeket megszüntették (kolostori birtokok elkobzása).*”

FOGALMAK KÖVETKEZETLEN HASZNÁLATA

Gyakran utalás vagy magyarázat nélkül használnak a következő bekezdésben egy szinonimát: pl. az egyik bekezdésben fontolva haladás, míg a következőben (utalás nélkül) újkonzervatívok szerepelnek, először felirati beszéd, majd felirati javaslat lesz Kossuth 1848. március 3-ai felszólalása (200-201. o.). Görgei 1849. január-februári hadjárata először északi hadjárat, majd egy bekezdéssel később (visszaütalás nélkül) téli hadjárat lesz belőle (208. o.). Stílusosan jó, ha kerülnek a szóismétléseket, de ez nem mehetne az érthetőség rovására.

Az érettségihez hasonlóan inkább magázzák a diákokat!

Megismételjük a 9. osztályos tankönyv bírálatakor is leírt stílus- és didaktikai megjegyzésünket: nem tartjuk szerencsésnek a többes szám első személy használatát („*nézzünk utána*”, „*fogalmazzuk meg*”, stb.), helyette a magázódó formáját tartanánk megfelelőnek.

A változtatás azért is szükséges, hogy a munkafüzet és a tankönyv stílusa egységessé válhasson.

A nevek eredeti formájának hiányáról

Tisztában vagyunk azzal, hogy a kerettantervben magyarosítva szerepelnek bizonyos nevek. Ha ez az elvárás, akkor is világossá tehető legalább a képaláírásban: Luther Márton valójában Martin Luther, Kolumbusz pedig Cristoforo Colombo... stb. Van, ahol ezt megoldották, legyenek következetesek! (Pl. Bemnek a lengyel neve is szerepel a magyar szabadságharc tárgyalásakor.)

Az idegen szavak/nevek kiejtésének következtelen megadásáról

Az idegen szavak/nevek kiejtésének megadása néhány helyen hiányos Teotihuacán vagy Tenochtitlan (8. o.), máskor fölösleges, ha már számítunk a tanulók más tantárgyakban, így irodalomból megszerzett ismereteire, pl. Voltaire esetében.

Az utasítások pontatlanságáról

Problémás, hogy a „*gondoljuk végig*” utasítás hatására mi történik egy osztályban? Csendben ülnek a tanulók? A „*Vitassuk meg*” felszólítás nem vitára, hanem beszélgetésre szólít fel az esetek döntő többségénél. Szükségesnek tartjuk elkülönítését a valódi disputát igénylő, két vagy több álláspontot ütköztető feladatoktól.

RÉGIÓK KÉRDÉSKÖRE

EURÓPAI RÉGIÓK

A tankönyv egyetlen leckéjéből sem derül ki egyértelműen a diáknak, hogy vannak európai régiók, és azok eltérő fejlettségűek. A tankönyv számos ponton³⁹ utal ezekre a történelmileg-földrajzilag is elkülönült területekre, azonban sem eltérő fejlődésüket, sem az egyes régiók beazonosítását nem tudatosítja.

Mivel a régiók a kora újkorban már kialakult markáns különbségei napjainkig érződnek, a kontinentális munkamegosztás, centrum-periféria viszony – az utóbbi kerettantervben előírt – elmaradt értelmezése szakmai hiba. Ugyanakkor a könyv később, a 68. oldalon rákérdez az addig nem tárgyalt *kontinentális munkamegosztásra*, majd a 98. oldalon használja a *centrum* és *peremterületek* ellentétpárt is, és *Nyugat- és Kelet-Európa különbségeinek megvitatására* buzdít, rákérdezve, hogy miért alakultak ki ezek a különbségek.

Európa nem nyugati felének már a megnevezése sem következetes. A Kelet-Európát ígérő lecke (37-40. o.) Oroszországon kívül tárgyalja a lengyel történelmet és a Német Lovagrend meg nem nevezett, térképen sem jelölt területeinek – diákok által követhetetlen – történelmét is. Tematikailag alig jelenik meg a gazdaság- és társadalomtörténet.⁴⁰ A lecke térképének címe is Kelet-Európát használja, miközben a lecke tartalmához kapcsolódva Kelet-Közép-Európát is ábrázolja.

Mikor a *régió* vallási viszonyait írják le, Baltikum, sőt Skandinávia is idekeveredik. A térbeli tájékozódást lehetetlenné teszik az ilyen mondatok: „*A térség (Kelet-Európa) keleti részén alakult ki a görög katolikus vallás.*” (38. o.)

A felvilágosult abszolútizmus Kelet-Közép-Európában című lecke (98. o.) még inkább egybemossa az eddig sem egyértelműsített kelet-közép-európai és kelet-európai régiót,

³⁹ Leckecímek (37. o. *Hatalmi átrendeződés Kelet-Európában*, 98. o.; *A felvilágosult abszolútizmus Kelet-Közép-Európában*), leckerész címei (38. o. *A régió helyzete...*; 100. o. *A kelet-európai erőviszonyok...*), térképek (37. o. *Kelet-Európa hatalmi viszonyai...*) kérdések (17. o. *Közép-Európa*; 37. o. *a régió*; 98. o. *Nyugat- és Kelet-Európa közötti különbségek...*; 101. o. *közép-európai egyensúly*), tankönyvi főszöveg (38. o. *Nyugat*)

⁴⁰ Gazdasági téma összes megjelenése: *állami manufaktúrákban jobbágyokat foglalkoztattak robotmunka keretében* (39. o.), a társadalommal kapcsolatban a reflektálatlan robotmunkás jobbágyokon túl bedobva szerepel a *szolgáló nemesség* (38. o.) magyarázat nélkül és a *bojári tanács* (38. o.) zárójelben magyarázva.

azontúl, hogy a közös történelmi pontok kiemelése jogos. De a két régió társadalmi-gazdasági különbségeiről nem igazít el a lecke.

A *kelet-európai erőviszonyok átrendeződése* leckerészhez (100-101. o.) rendelt térkép egyik kérdése Lengyelország felosztása kapcsán a *közép-európai* egyensúly megváltozását firtatja – a diákok helyzetének bonyolítására.

EURÓPÁN KÍVÜLI CIVILIZÁCIÓK

Az újkorban a nem európai társadalmak, kultúrák csak akkor kerülnek szóba, ha a Nyugattal érintkezésbe kerültek, így kapnak néhány bekezdést a prekolumbián kultúrák, ill. kap olvasmányt Ausztrália benépesítése. Ez a kerettantervi elvárásoknak megfelel, de a humán tagozatos osztályok, vagy az érdeklődő tanulók elvárásainak aligha.

A korai gyarmatosítás című rész csak az amerikai eseményekről szól, ezért a diák nem fogja érteni a gyarmatosítás globális voltát. A kísérleti atlaszban sem talál hozzá a tanár segítséget, mert 1920-ig nincs térkép a gyarmatosításról.

VALLÁSI RÉGIÓK, VALLÁSI CSOPORTOK MEGJELENÍTÉSE

A különböző vallási felekezetek bemutatása nem sikerült problémamentesen:

- A katolikus megújhodást bemutató térképről (15. o.) kiolvasható a vallási sokszínűség, de az, hogy Lengyelország a katolicizmus mellett maradt, nem jelenik meg. A görögkatolikus vallás sosem tett szert kizárólagosságra a keleti részben, a valóságban nem létezett ilyen éles határvonal, hanem átfedések voltak, sajnos ennek az ábrázolására nem törekedtek. Ráadásul görögkatolikusokról ebben a leckében nincs is szó...
- A 11. oldali térképről hiányoznak az anabaptisták, a 15. oldalról már az unitáriusok is, pedig az előző térképen ők még szerepeltek.
- Egyik térképhez sem fűztek időbeli magyarázatot, pedig a reformáció/ellenreformáció időszakában jelentősek voltak a változások.

A magyarországi zsidó népességről érdemi információ a reformkori nemzetiségi kérdésnél olvasható (194. oldal). A (152. o.), a 18. századnál is szerepelt egy mondat a zsidó bevándorlásról. Ez a mondat visszaköszön a 194. oldalon, ahol külön leckerész foglalkozik *a hazai zsidósággal a korban*, bemutatva jogi-gazdasági-társadalmi helyzetük alakulását a török kiűzése után⁴¹. Ebbe a féloldalba néhány pontatlan megfogalmazás is került: a táblázat a zsidók számát és nem számarányát mutatja, de érdemes lett volna valóban azt is megmutatni. A kocsmáztatás joga valójában kocsmáltatás. A reformkori országgyűlés nem csak „hivatkozott” a liberális elvekre, hanem többségük liberális is volt.

⁴¹ Eötvös József valóban sürgette az emancipációt, de nem hozzá köthető a mondat második feléből megismert, a szabadságharc utolsó heteiben született országgyűlési határozat, mert ő már 1848 őszén elhagyta az országot.

A TANKÖNYV ÉS AZ EGYES LECKÉK SZERKEZETE, ÁTLÁTHATÓSÁGA, TANULHATÓSÁGA

A TANKÖNYV SZERKEZETE

Elvileg jól elkülönülnek a különböző részek, néhány kivételtől eltekintve a főszöveg és a források szinkronban vannak.

A Kitekintő című rovatba - a gyakorlatban - a címmel ígérttel ellentétben többször megtanulandó anyag is került.

A Rá@dás⁴² témáit a digitális tananyagban kereshetjük, viszont jelenleg 70%-ban eredménytelenül. Nem értjük, hogy legalább az elektronikusan elérhető tankönyv és a digitális tananyag között miért nem biztosítják a kattintással való kapcsolatfelvételt, miért nem lettek a Rá@dás ikonjai valódi linkek.

A leckéket kérdésekkel lezáró Összegzésben⁴³ az interpretáció és a történelmi nézőpont témái többnyire nem érthetők tanári magyarázat nélkül a diákoknak.

A tankönyv legvégén betűrendes felsorolásban láthatjuk nemcsak a kerettantervi szakszavakat, hanem a szerkesztők által - általunk nem ismert szempont alapján - beemelteteket is, ugyanakkor számos, a tankönyvben szereplő fogalom kimaradt a felsorolásból, pl.: *szabad versenyes kapitalizmus, szolgáló nemesség, nemesi köztársaság, újkonzervatívok, intervenció sereg*. Hasznos lett volna fogalommagyarázatot, és mutatót szerkeszteni a névtárhoz is.

Örvendetes, hogy van egy áttekintő kronológia is, hisz a – sajnálatos módon – kötelezővé tett és az érettségig egyedül használható OFI által kiadott⁴⁴ történelmi atlaszban már nincs időrendi tábla.

A tankönyv tördelése a „helyenként lyukas” és a túlszűfolt között ingadozik. Nehéz elképzelni, hogy megfelelő felkészülési idő esetén pl. az 1848/49-es szabadságharcot tárgyaló leckéhez ne találtak volna még forrást a szabadon maradt helyre.

A képek⁴⁵ gyakran bélyegméretűek, sok a kivehetetlen, az online változat nagyságrendekkel jobb minőségű képeket ad.

A tankönyv bevezetője a diákokat szólítja meg, hosszan írva a törmoziról, amivel azonban alig fog találkozni a diák.

Készült online elérhető tanári útmutató és tanmenet is. Ezek jelenleg is csak az OFI oldalán érhetők el, amihez a tanár/diák csak akkor jut el, ha nem veszi figyelembe az NKP-ra történő átirányítást.

Nehéz az összefüggések feltárása, mivel az 1848-as forradalmak után jön Magyarország 1711-től, és a könyv nem is törekszik az összefüggések megmutatására az egyetemes és a magyar anyag között. Ráadásul bizonyos (a gyermek számára logikusan egyben kezelendő) részeket több leckében tárgyal, például Mária Terézia esetében, aki a 31.

⁴² Bővebben a problémás tananyagelemek között foglalkozunk vele.

⁴³ Bővebben a problémás tananyagelemek között foglalkozunk vele.

⁴⁴ A 2016/17-es tanév májusi-júniusi vizsgaidőszakára megígérték, hogy használhatók az eddig bevált atlaszok

⁴⁵ Bővebben az elemzés első részében foglalkoztunk vele.

leckében kerül trónra, és itt esik szó a vámrendeletéről a háborúk okán, aztán a 33. leckében folytatódik politikájának leírása, de a kettő között van egy demográfia-társadalom lecke.

A leckék belső tagolása olykor teljesen kaotikus

Kiemelünk kettőt - a tanulhatóságot erősen rontó - tagolási, szerkesztési hibákból, melyekből bő a választék.

Napóleon életpályájának felépítése nem nagyon áll össze. Megtudjuk, hogy államcsínyt hajt végre, aztán minden magyarázat és összefüggés nélkül jön a konzulátus fogalom, majd a Napóleon megérezte, hogy a franciák rendre és nyugalomra vágynak, de a következő mondatban már nemzeti nagyság, dicsőség és birodalmi tudat szerepel. A 124. oldalon a kontinentális zárlatról semmi lényeges információ nincs a főszövegben, csak a forrásban szerepel. Azzal az általánosítással a gyerek nem tud mit kezdeni, hogy Napóleon nem tudta összeroppantani az angol gazdaságot. „*Napóleon Oroszország elleni hadjáratát a teljes európai hegemonia megteremtésére indította*” (125. o.) Melyik diák fogja ezt magától összekapcsolni a kontinentális zárlattal? Napóleon hadjáratai mellett csak az egyházzal kapcsolatos ügyekről írnak, de lényeges reformjairól a pénzügy vagy a közigazgatás területén már nem, épphogy érintik a Code Civilt, amiből nem derül ki, mi ténylegesen a Code Napoleon jelentősége, európai hatása.

A 71. oldalon kezdődő Erdélyi Fejedelemség leckében:

- ● Az első részfejezet címe: „*Bethlen Gábor fejedelemsége*”
- ● Aztán jön a „*Sikeres évtizedek*” című részfejezet, ami az előbbieken alapján azt sugallja, hogy Bethlen fejedelemsége nem volt sikeres.

Viszont a bekezdés első két mondata kész meglepetés, mert itt találhatóak Bethlen kulturális intézkedései, nem a Bethlen fejedelemsége címűben.

Majd I. Rákóczi Györgyről olvasható néhány mondat és újabb meglepetésként az Oszmán Birodalom válsága.

Ebben a részfejezetben sem a cím, sem a mondatok többsége nincs a helyén.

Bekezdések kohéziós problémái

A leckék többségében vannak egységek, ahol nem tudtunk rájönni, mivel érdemelte ki egy-egy mondat, hogy az álljon a bekezdés élén. Ez a jelenség, azaz a „rossz tördelés” meglehetősen általános jelenség, kohéziós problematikának minősítjük.

A KÖZÉPISKOLAI KÖVETELMÉNYEKNEK VALÓ MEGFELELÉS

MEGJELENNEK-E ÉS KIFEJTETTEK-E A KERETTANTERV BEN MEGJELENŐ ELVÁRÁSOK?

A kerettantervi adatok mindegyike megjelenik a tankönyvben, valamennyi előírt történelmi személyről, eseményekről kapunk némi információt. A megfogalmazott tartalmi kulcsfogalmak és fogalmak is említésre kerülnek a tankönyvben, de kibontásuk, magyarázatuk nagyon eltérő színvonalon sikerült.⁴⁶

Problémának tartjuk, hogy néhány kerettantervi fogalomnál hiányos, vagy nincs kifejtett értelmezés. Így fordulhat elő, hogy a 45. oldali összefoglalóban lévő feladatként a diáknak „A kora újkori abszolutizmusok sajátosságai”-ról kéne beszélni, miközben egyedül a francia rendszert nevezik a főszövegben abszolutizmusnak, a spanyol, az angol vagy éppen az orosz rendszert nem. De a fogalom a francia abszolutizmusnál is csak elnagyoltan jelenik meg, holott ez kerettantervileg kötelező fogalom.

Azon kerettantervi követelmények, amelyek túl vannak az adatokon, és nevelési-fejlesztési célként fogalmazódnak meg, nem teljesülnek maradéktalanul. (Természetesen tanári munkával tankönyvtől függetlenül megvalósulhatnak.)

Csak a tankönyv használatával nem fog megvalósulni, hogy a diák

- felismerje, hogy a *„kereskedelmi utak terén lezajló változások átrendezik a régiók közötti gazdasági erőviszonyokat, hosszú távon jelentős gazdasági, társadalmi és politikai következményekkel járnak”*,⁴⁷
- tudja azt, hogy *„a protestáns gondolkodásmód (önkormányzatiság, hivatás-etika) terjesztésével jelentős eszmei és társadalmi hatást gyakorolt Európára”*,
- átlássa a *„tőkés gazdaság működési mechanizmusát”*,
- képes legyen a *„barokk stílusjegyeinek felismerésére képek alapján”*,
- alaposan ismerje a *„korszakban kialakult politikai ideológiák – liberalizmus, nacionalizmus, szocializmus – jellemzőit, és átlássa, hogy ezek átalakult formában ma is léteznek.”*

A korábbiakban már jeleztük, hogy szakmai hibának tartjuk, hogy a könyv nem foglalkozik a kontinentális munkamegosztás kérdésével, így ez az elvárás sem lesz teljesíthető: *„Ismerje a világ és az európai kontinens eltérő fejlődési irányait, ezek társadalmi, gazdasági és szellemi hátterét. Tudja azonosítani Európa különböző régióinak eltérő fejlődési útjait.”*

Az ismeretek bővebb kibontásaként a kerettantervben dőlt betűvel szereplő elvárások közt vannak, amelyek nem teljesülnek. Nem találtunk sorokat, amelyek kifejténé:

- *„Fanatizmus jellemzői és formái”*,
- Erőforrások és termelési kultúrák (Angliára és Hollandiára vonatkoztatva,) pedig a bekerítések és a gyapjúra alapozott textilipar ill. az intenzív mezőgazdaság, a csatornahálózat építésének bemutatása a politikai tematika dominanciáját csökkentette volna.

⁴⁶ Fogalomhasználattal, összefüggésekkel kapcsolatos tapasztalatainkat a korábbiakban már kifejtettük.

⁴⁷ Kerettanterv gimnáziumok számára

A kerettanterv kompetencia leírása szerint is fontos a térképek használata, mind az ismeretszerzésnél, mind a térbeli tájékozódásnál. Ennek a kerettantervi követelménynek a teljesítéséhez azonban a tankönyvi térképek nem alkalmasak, és az új OFI-atlással is problémák vannak.

A kerettanterv, de főleg az érettségi követelmények a politikatörténet mellett mérsékelt teret adnak a társadalom-, és művelődéstörténet, a kultúra, a mindennapi élet témáinak. Ebben a tankönyvben viszont erős visszalépés történt, erősen **túlteng a politikatörténet**. A 46 leckéből életmód történettel csak a 9. és 41. lecke, eszmetörténettel a 2., 3., 20., 29. lecke foglalkozik. A képet némileg árnyalják a Kitekintések és a Ráadások.

Művelődéstörténeti vonatkozásokat a reformkort tárgyaló leckéken túl alig találunk. A barokk korszak bemutatására egyetlen (sic!) mondatot szántak, ráadásul mellészerkesztettek egy barokk templombelső, aminek a képaláírása: „Katolikus templom”(SIC!) (Ha a barokkot – tévesen – azonosítatja a tankönyv a katolikkal, akkor ugyancsak zavarba jön egy diák pl. egy gótikus katedrális látványától, de főleg Makovecz Imre által tervezett jurtás katolikus templombelsőtől pl. a csíkszeredai templomban.

A forráskritikára vonatkozó feladatok elmaradása miatt a tankönyv és a kiegészítésként megjelenő digitális anyagok helyett csak tanári felkészüléssel lehet megvalósítani azt a kerettantervi elvárást, hogy a diák *„tudja a rendelkezésre álló információforrásokat áttekinteni/értékelni is. Tudjon kérdéseket megfogalmazni a forrás megbízhatóságára és a szerző esetleges elfogultságára vonatkozóan.”* – Ez különösképpen igaz a tankönyvben közölt számtalan évszám nélküli, a művészre vonatkozó minimális ismeret megadása nélküli festmény esetében.

Mivel a tankönyv nem készíti fel a diákot, tanári feladat marad, az is, hogy a diák *„Legyen képes a többféleképpen értelmezhető szövegek jelentésrétegeinek feltárására.”*

MEGFELELŐ-E A TANKÖNYVBEN MEGJELENŐ, A KERETTANTERVI MINIMUMON TÚLI ADATOK MENNYISÉGE?

Események, évszámok tekintetében erősen túlírt a könyv főszövege, különösen a csaták, háborúk vonatkozásában, csak a 7. leckében 17 (sic!) db olyan évszám található, amely nem szerepel a kerettantervi kronológiában. Összességében mintegy hatszor annyi évszám szerepel a könyvben, mint amennyi a kerettantervi előírás – a tankönyv végén megjelentetett kronológia alapján. Ha jelölnék, hogy melyek a fontos évszámok, akkor ez nem okozna gondot, mert tájékoztató szerepük is lehet. De a tankönyv végi kronológiában sem tüntették fel, melyek a kötelezőek, (pedig ezt a fogalmak esetén megtették).

Fölösleges adatokból néhány példa: 32. o. Mazarin, Fronde 1648-1653. 18. o. cognaci liga, 19. o. lepantói csata 1571, portugál trón megszerzése 1580, stb.

Több politikátörténeti anyag is túl részletező. Semmi nem indokolja, hogy ekkora teret szánjanak a spanyol örökösödési háború, az északi háború vagy a 15 éves háború bemutatására.

A magyar történelem vonatkozásában fölöslegesnek tartjuk Dózsa csatáinak részletes bemutatását, (49-50. o.) a török kiűzésének részletes hadieseményeit (87-89. o.), vagy a 72-73. oldalon II. Rákóczi György és Apafi tevékenységének bemutatását. Az 1848-as szabadságharc 42. leckéjében 23 olyan név vagy fogalom fordul elő, amit nem írt elő semmi, ilyen pl. a Nemzeti Kör, Trefort Ágoston, Szalay László, Akadémiai Légión, Radeckzy, Szárd Királyság, Palacky, prágai szláv kongresszus, a diák nem fogja tudni, melyik belőlük a lényeges.

A térképeken is bőségesen találunk olyan eseményeket, helyszíneket, amelyek vagy nem tartoznak a követelményekhez, és ezzel bonyolítják, nehezítik az eligazodást. Nem középszintű tananyag többek között a 24. oldali térképre berajzolt csaták helyszíne: Drogheda, Marston Moor, Preston vagy Naseby, és a hollandokkal vívott tengeri csata. Szintén a kerettantervi követelményeken kívüli, és fölösleges is, hogy két térképen is szemléltetik Franciaország területi gyarapodását. (31. o.) Emiatt viszont a hadügyi forradalom, ami lényeges lenne, csak a Kitekintőbe fért bele.

FEL LEHET-E KÉSZÜLNI A TANKÖNYV SEGÍTSÉGÉVEL AZ ÉRETTSÉGI VIZSGÁRA?

A tankönyv elsősorban a középszintű vizsgára készülőknél használható, de csak tanári segítséggel, egyrészt a források feldolgozásán keresztül történő kompetenciafejlesztés hiányosságai, másrészt az érettségi esszékhez szükséges folyamatok, értelmezések túlzott elnagyoltsága miatt, harmadrészt az érettségi/kerettantervi témakörök aránytalan megjelenése miatt. Az érettségi tematikus elvárásainak döntő többsége szerepel a tankönyvben, bár nagyon eltérő terjedelemben.

Meglepő, hogy van olyan érettségi témakör, amit teljesen kihagytak, ezt a [16. sz. mellékletben](#) mutatjuk be részletesen, de itt kiemelnénk az alábbiak hiányát:

- barokk
- a világ gazdaság kialakulása (csak a világkereskedelemtől közöltek ábrát)
- Erdély etnikai összetétele (székelyekről szóló olvasmány mellett egy mondat szól a szász városok vallásáról, de románokról semmilyen utalást nem találtunk).

Pedig a két utóbbi téma a napjainkban zajló gazdasági és társadalmi folyamatok helyzetének megértéséhez nélkülözhetetlen, így gazdasági elmaradottságunk, ill. Trianon okainak témája.

Nehezen fog az érettségin esszét írni a diák azokból az anyagokból, melyekhez csak egyetlen bekezdés, vagy nagyon rövid szöveg tartozik:

- Népek, nemzetiségek (pl.: németek, zsidók, szlávok) szerepe a forradalom és szabadságharc eseményeiben. (205. o).
- Emberi és polgári jogok nyilatkozata

HOGYAN KAPCSOLÓDIK ÖSSZE A TANKÖNYVI TANANYAG MÁS TANTÁRGYAKKAL, ILLETVE AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN TANULTAKKAL?

A kerettanterv minden témakörnél kijelöli a más tantárgyakkal való konkrét kapcsolódási pontokat. Ezek közül az irodalom órán és az általános iskolában tanultakra a tankönyv is rendszeresen hivatkozik, főleg a lecke eleji kérdésekben. Az utóbbi vonatkozásában erősen illúzió, hogy egy évekkel korábban, más életkorban, más fogalmi szinten elsajátított „tudásra” lehetne alapozni. Példaként a 131. oldalról idézünk: „*Idézzük fel az általános iskolában tanultakat a 18-19. századi tanulmányokról!*” vagy „*Idézzük fel, mit tanultunk a francia forradalomról az általános iskolában*” (112. o.).

Vannak olyan „idézzük fel” típusú feladatok, melyek nem valószínű, hogy eredményre vezetnek, pl. „*Idézzük fel, melyik állam létezett Poroszország helyén a középkorban!*” (98. o.). De történelemből 6. vagy 9. osztályban, sőt 10-ben sem tanultak arról, hogy a Porosz Királyság Brandenburgból alakult ki, ráadásul a kérdés valószínűleg a Német Lovagrend azon területére vonatkozik, amelyből később Kelet-Poroszország lett, de ezt az összefüggést a könyv sehol nem tisztázza.

Ugyanakkor kimaradnak azok a lehetőségek, amikor érdemes lenne más tantárgyakkal tanultakra rákérdezni. Például a Vizsolyi Biblia kapcsán jó lett volna a Biblia-fordításokra rákérdezni. (66. o.)

Tanulás a tankönyvvel

A legnagyobb problémának azt tartjuk, hogy a tankönyv nem ad támpontokat a tanulónak a nagy folyamatokban való eligazodáshoz, az összefüggések bemutatásához, legtöbbször csak megelégszik azzal, hogy közli, mi történt. Néhol nehezen érthető vagy félreérthető a mondatfűzés, például nem derül ki, hogy mi az ok-okozati kapcsolat két állítás között. Sokszor találtunk ellentmondásokat vagy logikai ugrásokat, kihagyásokat a főszövegben.

Ezért is zavaróak azok a kérdések, amelyek pont ezekre kérdeznek rá, mint például a „*Gondoljuk végig, milyen eltérő gazdasági fejlődés indult meg Európában a kora újkorban!*” (98. o.) Ezt a diák nem tudhatja, hisz nem volt szó kontinentális munkamegosztásról, csak Nyugat-Európa bemutatása szerepelt korábban.

A legfontosabb probléma a tanulhatóság-taníthatóság szempontjából, hogy a különböző didaktikai szintű és célzatú feladatok nem válnak külön, s így nehéz használni a könyvet például differenciálásra. Eme kritikánkhoz Trencsényi Borbála elemzését⁴⁸ (2014) vehetjük alapul. A forrásokhoz tartozó kérdéseknél nem egyértelmű, melyeket szánták az adott forrásból megválaszolhatónak, illetve, hogy ezen kategórián belül is melyek a szövegértést ellenőrző-segítő kérdések és melyeket lehet a forrásból – a lecke háttértudása segítségével – kikövetkeztetni.

További komoly hiányosság, hogy kevés a valódi gondolkodtató, elemző kérdés, a könyv nem kérdez rá miértekre, célokra, okokra, nem kéri a vélemény indoklását. Jó néhány helyen található még önmagában értelmezhetetlen, sokszor semmitmondó, illetve nem precízen, hiányosan megfogalmazott kérdés, állítás. Ilyenek például a 49. oldalon látható képaláírás (a gyerekeknek a 85 ezer aranyforint nem mond semmit, hiányzik a viszonyítási pont, vissza lehetett volna utalni például Mátyás jövedelmeire). Szintén ezen az oldalon van szó zárójelben a Mátyás-féle törvények visszavonásáról, de az nem tisztázott, vajon melyekre kell gondolni? Hasonlóan problémás az 51. oldalon említett „fegyverszünet meghosszabbításának elutasítása”, mivel nem derül ki, hogy volt-e fegyverszünet, mikor és kivel. Megzavarja a diákokat a 62. oldalon szereplő (bár szerintünk nélkülözhető) „*dualizmus*” kifejezés a XVI. sz.-ban. Itt vagy jelezni kéne, hogy ez egy „rendi dualizmus”, vagy utalni, hogy ez nem azonos a 19. századival. Hiszen a dualizmus fogalmát egészen más korszakra használjuk a magyar történelem folyamán. Ha itt alkalmazzuk, egészen biztosan sikerül zavart kelteni a diákok fejében. A fogalom a későbbi oldalakon is többször előkerül.

Sok helyen megkérdőjelezhető a lényeges és kevésbé fontos dolgok aránya, illetve elhelyezése. A 85. oldalon a szabad királyválasztó jog és ellenállási záradék eltörlése zárójelben jelenik meg, miközben előtte oldalakon keresztül túlzott részletességgel tárgyalja a hadtörténetet a szöveg. Az 51. oldalon a bevétel mellett a lakosság szám nyilván fontos adat, de a haderő szerkezete, képzettsége és felszereltsége még nyomósabb érv az adott helyzetben,

⁴⁸ Trencsényi Borbála (2014) Egy magyartanár elemzése a 9. osztályos kísérleti történelem tankönyv két fejezetéről. In: *Új Pedagógiai Szemle* 7-8; 73-78.

viszont ez kimaradt. Vagy miért fontos részletezni a XVII. századi svéd-lengyel-orosz háborúkat *A régió helyzete* című leckerészben a 38. oldalon, ha eközben a régió gazdasági-társadalmi sajátosságairól nincs szó.

Online elérés

A digitális tananyagban az NKP oldalán egyelőre nehézkes keresni, tematikusan, a tankönyvi leckék szerint, vagy a felhasználó alapján böngészhetünk, a kulcsszavas keresője konkrét fogalmakra, nevekre estlegesen működik.

A kimondottan internetes kutatásra, utánanézésre szánt kérdésekkel kapcsolatban komoly fenntartásaink vannak. Sokszor van olyan feladat, ami teljesen öncélúvá válik, ha a gyerekekkel nem ismertetjük fel az adott jelenség/adat jelentőségét. Így a 7. oldal alján a legénység létszámára vonatkozó kérdéssel, még ha meg is találják a választ, valószínűleg nem tudnak mit kezdeni a gyerekek, semmit nem mond nekik önmagában. A „Nézzünk utána az interneten, milyen filozófiai művet írt II. Frigyes!” (99. o.) kérdést csupán néhány sorral előzi meg egy-két bekezdésnyi részlet az Antimacchiavelliből. Az ilyen típusú keresési feladat tipikus értelmetlen pótcselekvés. Az támogatandó, hogy a diák megtanuljon böngészni a neten, ehhez azonban még a 10. évfolyamon is tanári segítségre van szüksége. Szükséges lenne az e-tankönyvben egy olyan folyamatosan kontrollált linkgyűjtemény, amely alapján nagyobb biztonsággal kereshetne a diák a tanórán kívül is.

A tankönyv, valamint a digitális tananyag és munkafüzet kapcsolódási pontjaival a legnagyobb probléma, hogy csak töredékéről derül ki, hogy léteznek. A tankönyv Rá@dás rovata a digitális tananyagban csak kisebb részére utal, és felhasználási javaslatot sem rendeltek hozzájuk. Ráadásul ezek jó része tanári segédanyagként szerepel, amennyiben valóban annak szánták őket (ennek ellentmond, hogy többször tankönyvi kérdés tartozik ezekhez is), fölösleges volt bekerülniük a tankönyvbe. A digitális tartalmak tartalomjegyzékszerűségnek a helye inkább a tanároknak szánt Útmutatóban lenne, folyamatosan frissítve.

A digitális tananyag többségére nincs utalás a folyamatos fejlesztés miatt, így a diák aligha fog ebben kutakodva keresgélni (mivel jó kereső még nem működik benne).

Az e-tananyag egy módszertani kategória lenne, ami alapvetően más metodikát kívánna, mint amit a digitálisnak nevezett tananyagban látunk. Ennek a digitális tananyagban csak egy része készült a 10. osztályos tananyaghoz, de ezeknek sincs egységes módszertana, arculata. (Tavaly, a 9. osztályos tankönyvhöz készített elemzés megállapításai most is érvényesek.)

Technikailag sok esetben bizonytalan a „digitális anyag” működése, sem a téli szünetben, sem egyes hétvégeken nem volt elérhető az oldal.

Jó kezdeményezés, de egyelőre hemzseg a gyermekbetegségektől.

(Az Okosportál használatához a tantermi lehetőségeket (szélessávú és gyors internet, notebook a diákoknak, tanároknak) is biztosítani kellene.

A TÖRTÉNELEM MUNKAFÜZET 9-10. HASZNÁLHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSEI

A munkafüzet a 9. és 10. osztályos tankönyvek számára készült.⁴⁹ A végén az esszéíráshoz kapnak hasznos segítséget a diákok: szempontokat, megoldási mintákat. Fölösleges és papírpazarló (összesen 8 üres oldal!) módszer a tananyag beosztása első és második félévre. Ugyanakkor a feladatok folyamatos számozása, azaz nem kötése az egyes leckékhez a használatát nehezíti.

Az 55 feladathoz 6 térkép, 11 kép, 3 ábra áll rendelkezésre, a többi mind írásos forrás, ez egy munkafüzet (nem szöveggyűjtemény) esetében jelentős aránytalanság.

A feladatok java részét szöveges források alapján kell megoldani, a bevezető ezeket a feladatokat nevezi „forrásközpontúnak”, ami szerintünk félreértés, mert a múlt feltárásánál mindennek lehet forrásértéke, itt csak arról van szó, hogy ezek a feladatok csak írásos forrásokra támaszkodnak. Szükséges lenne jelölni, ha emelt szintű érettségire való feladatokról van szó a források mennyisége és hosszúsága miatt. Pl. a 3. fejezet 11. feladata 10 forrást közöl a XIX. század uralkodó eszméiből.

A munkafüzet bevezetőjében az áll, hogy a feladatok célja az „átfogó, összegző ismétlés”, ezzel szemben gyakori, hogy új, a tankönyvben nem szereplő ismeretekre van szükség a megoldáshoz, pl. a nemzetiségek ’48-as követeléseikhez kapcsolódó, írásos források alapján megoldandó 8. feladat a 110. oldalon. Igaz, így néha pótolják, korrigálják a tankönyv hiányosságait, pl. a munkafüzetben feltűnnek a nacionalizmushoz vagy liberalizmushoz köthető szövegek; A. Tocqueville, A. Smith gondolatai. Található fölösleges átfedés is a tankönyv és munkafüzet között. A tankönyvi Rádásban található II. József megítélése c. téma és a munkafüzet 4. fejezetének 6. feladata között, mindkettő forrása ugyanaz a Fejtő Ferenc és Hahner Péter idézet.

Az írásos forrásokat faggató feladatok nagy hiányossága, hogy ritkán jelennek meg forráskritikai szempontok, sőt találunk olyat is, ahol a forrás szerzője és címe hiányzik. (Nem ezek kitalálása a kérdés!) Pl. a 2. fejezet 10. feladata.

A munkafüzet készítői a feladatok megfogalmazásánál magázó megszólítást alkalmaznak, amit támogatunk, hiszen az érettségi írásbelin is ezzel találkozhatnak majd a diákok.

⁴⁹ A 9-es tananyagra vonatkozó kérdések a 8-64. oldalon találhatóak, tehát a 10-es anyag valamivel kevesebb hangsúlyt kapott.

PROBLÉMÁK AZ OFI KÍSÉRLETI KÖZÉPISKOLAI ATLASZ TÍZEDIK ÉVFOLYAM ANYAGÁHOZ TARTOZÓ TÉRKÉPEKKEL⁵⁰

NEHEZEN OLVASHATÓK, KERESHETŐK A TÉRKÉPEK

- A tankönyvhöz tartozó atlasz általános hibája, hogy térképeinek java része túlzásfolt, nehezen értelmezhető.
- Számos esetben tetézi ezt a térképek rosszul megválasztott mérete is, amely miatt a térképi nevek, jelmagyarázati szövegek olvashatatlanok. A 10-es anyaghoz tartozó térképek közül ilyenek pl. 18/a-b, 20/c, 22/b-c, 23/b és d, 29/a, 31/d-g. Az olvashatlanságot fokozza egy rosszul megválasztott grafikai megoldás, amely miatt még a jól megválasztott betűmérettel rendelkező nevek is rosszul olvashatók, mivel olyanok, mintha szellemképesek lennének.
- Nehezíti a tájékozódást a halvány színek használata, a milliméteres körökben alkalmazott nehezen felismerhető színek.
- A névmutató hiánya nemcsak az atlaszban való tájékozódást nehezíti, hanem rengeteg hasznos információtól meg is fosztja a tanulókat. (Pl. utalás az egyes nevek – település, ország, hegy, nép, stb. – jellegére, régi névalakokra, különböző nyelvű névváltozatok nyelvére, egyes objektumok különböző korokban használt névalakjaira, stb.)
- Zavaró, hogy a tartalomjegyzékben nem különítik el a magyar és egyetemes történelemhez tartozó térképoldalakat, így még nehezebben találja meg a diák az oldalt.

TARTALMI ÉS SZERKESZTÉSI HIBÁKBAN IS BŐVELKEDNEK A KORSZAKOT TÁRGYALÓ TÉRKÉPEK

- Az Inka Birodalom fővárosát, Cuzcót spanyol alapítású gyarmatvárosnak mutatja (17/a).
- 1540-ben a Habsburg monarchia részeként ábrázolja a Szapolyai uralta országrészt is, ugyanakkor a jelmagyarázat ezt a területet Szapolyai oszmán vazallus királyságának nevezi (21/a).
- A 18. században az Erdélyi Nagyfejedelemséget a Magyar Királyság részének mutatja (29/a-b). A török hódoltság idején a főkapitányságok ábrázolásának eredete ismeretlen, és nem egyezik a tankönyv térképével. (Ez esetben az utóbbi tűnik helyesnek.)

⁵⁰ Az Atlasz problémáinak bővebb [bemutatóját a 18. sz. melléklet](#) tartalmazza.

**KIMARADTAK AZ ATLASZBÓL OLYAN TÉMÁK, AMELYEK A TANKÖNYVBEN
SZEREPELNEK**

- A földrajzi felfedezések kora és 1920 között globális szinten egyetlen térkép sem mutatja a világot, a gyarmatbirodalmak létrejöttét.
- Nem találkozhatunk a Kolumbusz előtti amerikai kultúrákkal.
- Nem kapunk képet az Orosz és a Habsburg Birodalom kialakulásáról.

**A TANKÖNYV ÉS AZ ATLASZ TÉRKÉPEI TARTALMILAG TÖBB ESETBEN IS ELTÉRNEK
EGYMÁSTÓL**

- Másképp mutatják Európa vallási megoszlását a reformáció és ellenreformáció időszakában
- Eltérő a szövetségi rendszerek bemutatása a spanyol örökösödési háború idején.
- A spanyol Habsburgok birtokai nem egyeznek a tankönyv térképével (ld. Toszkána, Milánó, Németalföld).
- A tankönyv térképe a „*görögkeleti*” és a „*katolikus*” míg az atlaszé az „*ortodox*” és a „*római katolikus*” fogalmat használja - ebben az esetben az atlasz szóhasználata a helyes - megnehezítve ezzel a diákok helyzetét.

KONKLÚZIÓ

- 1. A könyv az önálló tanulást nehezzé teszi**
- 2. Az érettségire való felkészülés/felkészítés a tankönyv használatával nehézkes**
- 3. A kerettantervi követelmények teljesítése csak részben biztosított**
- 4. Vannak a könyvben didaktikai megújulásra való törekvések, de megvalósultságuk kontraproduktív**
- 5. Korszerűtlen, ill. szakmai (történelmi, térképészeti, ill. neveléstudományi) hibás anyagrészek vannak benne, és megjelent a bulvártörténelem**
- 6. Vannak a könyvben olyan történelmi események, összefüggések, aminek kimaradása nehezíti a tanulást, a tanulók sikeres felkészítését az érettségire**

Postscriptum

Elemzésünk lezárását követő hónapban jelent meg az OFI publikációja az „Új generációs tankönyvekről”⁵¹, amelyben mindössze 41 az OFI-val szerződésben álló és 5 „kipróbáló” tanár véleményét összesítik.

A tankönyv tartalma és módszerei cím alatt összegzett 8 szempontra a tanárok (öt fokú skálán) 3,2-3,8 pontot adtak, ami nem mondható jónak. „Biztosítja a személyre szabott tanulást” átlaga 3,3, ami alátámasztja meglátásunkat: **A 10. osztályos kísérleti tankönyv az önálló tanulást nehezzé teszi.**

A szerkesztés és kivitelezés témakör tanárok által adott „osztályzatai” többségükben jók, az átlag a nyomdai kivitelezést és az esztétikusságot 4,4-re értékelte. Mivel csak az összefoglalót ismerjük, nem tudjuk, miért ide került „A tankönyv hatékonyan támogatja a tantárgy eredményes tanítását” szempont, erre a tanári átlag csak 3,8. (A kutatási beszámoló a szórások bemutatására nem terjed ki.) A 3,8 átlag hasonlít a mi megállapításunkhoz: „Az érettségire való felkészülés/felkészítés a tankönyv használatával nehézkes”. Erős tanári kritikaként értékelhető az is, hogy „A tankönyv anyaga illeszkedik a kerettantervben található óraszámokhoz” szempontra is csak 3,9-es átlagra értékelték a könyvet, pedig elemi elvárás lenne a heti 2 órának való megfelelés.

Az olvashatóság, érthetőség 6 szempontjának az átlaga igen kis különbséget mutat, 3,5-3,9 közé esik, ezek a szempontok érintik a mi első és második megállapításunkat, **az értékelések nem mondanak ellent a mi meglátásainknak.**

Az életszerűség kérdéskörében a pontszámok igen alacsonyok, 2,8-3,7 közöttiek, jogos a megállapítás, hogy „Az életszerűség szempontjából a tankönyv nem felelt meg a pedagógusok elvárásainak”. „A tankönyv szövege igazodik a tanulók által használt nyelvhez” átlaga csak 3,7, **ismét alátámasztja a mi első megállapításunkat.**

Gondolkodtatás, tanulásirányítás vizsgálati kör szempontjai 3,4-4,2 átlag közt váltakoztak, ahol a legmagasabb pontszámot „Kérdésekkel és feladatokkal segíti az új ismeretek rögzítését” szempont kapta, a kérdések mennyiségével munkacsoportunknak sem volt problémája. „Feladatléírásai érthetőek” osztályzata 4,0, szerintünk ebben a vonatkozásban az 5-hez közelítő érték lenne az elfogadható. „Lehetőséget teremt egy-egy téma, probléma sokoldalú megközelítésére” osztályzata csak 3,5, **ezt mi is gyakran hiányoltuk.**

A feladatok értékelése 2,9-3,9 között változott, tehát az értékelésbe bevont tanárok nem voltak elégedettek. „Bevezetésekkel, előzetes kérdésekkel segítséget ad a diákoknak a tanulási célok megértéséhez és meghatározásához” és a „Feladatokkal is segíti a diákok előzetes ismereteinek és tapasztalatainak felidézését és mozgósítását” szempont 3,8-3,9 átlagú, **mi a kritikánkat a Lehangelő ráhangoló címével fogalmazzuk meg.**

Önellenőrzésre, értékelésre vonatkozó megállapítás: „További hiányosságok mutatkoztak az értékelés terén, mind az önértékelés, mind a tanári értékelés megsegítésében, de leginkább a fejlődés érzékeltetésével kapcsolatban.” pontszám 3,3-3,7.

A „szemléltető eszközök” gyűjtőkategória szempontjaival valamivel elégedettebbek voltak a pedagógusok, hisz 3,4-4,2 átlagértékeket publikáltak. Legjobbra „Az illusztrációk segítik a szöveges információk megértését” értékelték, de mindössze 4,2 átlaggal, pedig ha nem segíti

⁵¹ http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1_vezetoi_osszefoglalo_tortenelem_10_nyilv_stat.pdf

valamely illusztráció a megértést, akkor öncélú. Az illusztrációk információrendszerezésében – alapfunkció lenne – mutatkoztak a legnagyobb hiányosságok, átlaga csak 3,4.

A tanárok tankönyvvel való elégedetlensége tükröződik az alábbi adatokban a 10. ábrából: **Diagramok, grafikonok 2,8 Ábrák 2,9 Fényképek 3,2, Képzőművészeti alkotások 3,1, Térképek 3,0, Táblázatok 2,7, Forrásszövegek 3,2, Autentikus szövegek 3,0.** Ezek az adatok teljesen alátámasztják a mi megállapításunkat: **A könyv az önálló tanulást nehezíti.** Ehhez képest az összegzésében csak ennyi áll: „*A szemléltető eszközök közül minden típus megjelenését ideális arányúnak és mennyiségűnek tartották a pedagógusok. A fényképeket és forrásszövegeket valamelyest sokallták, a táblázatok arányát pedig inkább kevesellték*”. Ráadásul az összefoglaló bevezetőjében inkább propagandisztikus, mint tényszerű mondat olvasható ugyanerről: „**Fontos pozitívumként említik a térképeket, a jól megválasztott ábrákat, képeket, a táblázatokat. Többnyire megfelelőnek tartják a források megválasztását és mennyiségét.** (SIC!) Kognitív disszonancia csökkentésére való törekvést tükröző összegzés támaszthatta alá, hogy miért nem dolgozták át alaposabban az első év tapasztalatai és tanári észrevételei után tankönyvet.

Tipográfia címszó alatti pontszámok jók, 3,8-4,2 közöttiek, csak nehezen érhető, hogy miért kerültek ide az alábbi szempontok: „*Tartalma megfelel a kerettantervben foglaltaknak, A leckék logikusan tagolt rendszert alkotnak, A leckék belső felépítése és alkotóelemei elősegítik az eredményes tanulást, A tankönyvi törzsszöveg és a kérdések, feladatok aránya megfelelő*”. A többi szemponthoz képest magasnak tekinthető a 4,4-es átlag a „*Tartalma megfelel a kerettantervben foglaltaknak*”, de szerintünk a jogos elvárás a teljes megfelelés lenne, ezért állapítottuk meg, hogy **kerettantervi követelmények teljesítése csak részben biztosított.**

A munkafüzetrel szemben sem voltak elégedettek a tanárok, - kivéve tipográfia – hisz mindössze 2,9-3,4 pontra értékelték.

Összességében a tanárok mindössze negyede használná szívesen ezt a tankönyvet, **15% nem tanítaná, 61% átdolgozást tart szükségesnek. Munkacsoportunk is ez utóbbi véleményen van.** Az OFI honlapján olvasható vezetői összegzés sorai alapján – a tanári vélemények ellenére – sajnos kevésbé remélhetjük, hogy saját megbízottainak kritikájára hallgatva dolgozzák át a tankönyvet. Bízunk benne, hogy bírálóink azonban hozzájárulhat egy sikeres átdolgozáshoz, amely után a jelenleginél kedvezőbb konklúzióval zárhatnánk elemzésünket.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Andorka Rudolf: *Gyermek, család, történelem. Történeti demográfiai tanulmányok.*
Budapest, 2001

Baracs Nóra – Répárszky Ildikó: Politikailag elhajló tankönyvet kapnak a diákok In.:
http://hvg.hu/kultura/20160216_tankonyv_reform_retvari_bence_oktatas

Faragó Tamás: *Különböző háztartás-keletkezési rendszerek egy országon belül változatok John Hajnal tézisére.* In: Faragó Tamás – Öri Péter (szerk.) *Történelmi demográfiai évkönyv 2001.* Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Fekete Bálint-Pettinger-Szalma Vendel: Megújul(t)-e a történelemtanár eszköztára?.
<http://ujkor.hu/content/megujult-e-tortenelemtanar-eszkoztara-0>
2015. 04. 02

Jánk István: Nemzeti Köznevelési Portál 2,3 milliárdért
In.: http://www.tani-tani.info/nemzeti_kotnevelési_portal Letöltve: 2016.02.02.(van egy elütés a címben, de így működik)

Lőrinc László: Min alapszik? - Tankönyveink és Bocskai
http://tenyleg.com/index.php?action=recordView&type=places&category_id=3115&id=1046045%20

Pálffy Géza: Bocskai-szobrot a Március 15. térre?
http://tenyleg.com/index.php?action=recordView&type=places&category_id=3115&id=1040191

Pálffy Géza: Kié Zrínyi? A „költő és hadvezér” új megközelítésben
http://tenyleg.com/index.php?action=recordView&type=places&category_id=3115&id=1059879 2015. február 7.

Szabó Tamás Péter: Magyarország = a magyarok országa?
<http://www.nyest.hu/hirek/magyarorszag-a-magyarok-orszaga> 2014. november 13.

Szabó Tamás Péter: Akik idegenek maradtak
<http://www.nyest.hu/hirek/akik-idegenek-maradtak> 2014. november 20.

Trencsényi Borbála: Egy magyartanár elemzése a 9. osztályos kísérleti történelem tankönyv két fejezetéről. In: *Új Pedagógiai Szemle* 7-8; 73-78. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/egy-magyartanar-elemzese-a-9-osztalyos-kiserleti-tortenelem-tankonyv-ke>

Vezetői összefoglaló In.: Az újgenerációs tankönyvek kipróbálása
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1_vezetoi_osszefoglalo_tortenelem_10_nyilv_stat.pdf 2016. 05.15.